

Janni Ruusunen

TOIMINNALLISTEN TYÖVÄLINEIDEN KÄYTTÖ LASTEN- JA
NUORTENKOTI TOIVONNIEMESSÄ

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen suuntautumisvaihtoehto
2012

TOIMINNALLISTEN TYÖVÄLINEIDEN KÄYTTÖ LASTEN- JA NUORTENKOTI TOIVONNIEMESSÄ

Ruusunen, Janni
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Kesäkuu 2012
Ohjaaja: Vaininen, Satu
Sivumäärä: 59
Liitteitä: 5

Asiasanat: Toiminnallinen työväline, kehittämistyö, lapsilähtöinen työskentely

Opinnäytetyössä esiteltiin lasten- ja nuortenkoti Toivonniemeen suunniteltua kehittämistyötä, jonka tarkoituksena oli tuoda työntekijöiden tietoisuuteen toiminnallisia työvälineitä ja lisätä kiinnostusta niiden käyttämiseen jokapäiväisessä työssä lasten kanssa. Toiminnallisten työvälineiden käyttäminen voi helpottaa lasta löytämään keinoja ilmaista itseään luontaisemmalla tavalla. Kehittämistyöhön kuului neljä vaihetta; alkukysely, kehittämispäivä, työvälinekokeilu ja loppukysely, joiden avulla henkilökunta sai osallistua kehittämistyön jokaiseen vaiheeseen ja heidän mielipiteensä kulki mukana kehittämistyön alusta loppuun.

Kehittämistyöhön kuului kaksi erillistä kyselylomaketta kehittämistyön alussa ja lopussa, kehittämispäivä, johon koko työyhteisö osallistui, sekä jonkin toiminnallisen työvälineen kokeilu lasten- ja nuortenkoti Toivonniemessä asuvan lapsen kanssa. Kehittämistyö toteutui syksyn 2011 ja kevään 2012 aikana. Toiminnallisiksi työvälineiksi valikoituivat Pesäpuu ry-organisaation kehittämät toiminnalliset työvälineet lastensuojelun tueksi: tunnepyörä, teiping-nuket, ärsyttää-lomake, Ville Vilkastuksen tunneseikkailu-satukirja, lasten vahvuuskortit ja väittämäkortit. Kehittämistyön tuloksena lasten- ja nuortenkoti Toivonniemeen on hankittuna välineet ja työntekijöillä on valmiudet käyttää niitä arkityön ohessa.

THE USE OF FUNCTIONAL TOOLS IN FINNISH CHILD AND YOUTH WELFARE HOME TOIVONNIEMI

Ruusunen, Janni
Satakunta University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Studies
June 2012
Supervisor: Vaininen, Satu
Number of pages: 59
Appendices: 5

Keywords: Functional tool, development work, child-oriented work

The subject of my thesis was to present the development work planned for child and youth welfare home Toivonniemi. The purpose of the development work was to familiarize the workers with the functional tools and to add interest to use them in their daily work with the children. Use of functional tools can make it easier for the children to find new means of self-expression in a more natural way. The development work consisted of four phases; initial questionnaire, development day, tool experiment and final questionnaire, by means of which the staff could take part in each phase of the development work. The workers' opinions were taken into consideration during the entire development work.

Two separate questionnaire forms were included in the development work, one at the beginning and the other at the end of the development work. The development work also contained a development day in which the whole work community took part, and an experiment of some of the functional tools together with a child living in child and youth welfare home Toivonniemi. The development work was carried out between autumn 2011 and spring 2012. Among the chosen functional tools that are developed by child welfare association Pesäpuu ry to support the child welfare work were: a circle of feelings and emotions, Taping dolls, a form to deal with irritation, emotional adventure fairytale book of Ville Vilkastus boy character, strength cards for children and 'statement' cards. As a result of the development work, child and youth welfare home Toivonniemi has purchased these tools, and the staff is prepared to use them beside their daily activities.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KEHITTÄMISTYÖN ESITTELY.....	10
3	LASTEN- JA NUORTENKOTI TOIVONNIEMI.....	11
3.1	Henkilökunta.....	11
3.1.1	Lapset	12
3.1.2	Trauma- ja kriisityöskentely	13
3.2	Lapsilähtöinen työskentely	14
4	ALKUKYSELY	15
5	TOIMINNALLISET MENETELMÄT	17
6	TOIMINNALLISET TYÖVÄLINEET	18
6.1	Lasten vahvuuskortit.....	19
6.2	Tunnepöytä	20
6.3	Tejping-nukkesarja	20
6.4	Ärsyttää-lomake.....	21
6.5	Väittämäkortit	21
6.6	Ville Vilkastuksen tunnuseikkailu - satukirja	22
7	KEHITTÄMISPÄIVÄ	22
7.1	Suunnittelu.....	22
7.2	Roolini kehittäjänä.....	23
7.3	Aloitus nallekorteilla	24
7.4	Toiminnallisten työvälineiden esittely.....	25
7.5	Toiminnallisiin työvälineisiin tutustuminen ja kokeilu	27
7.6	Loppukeskustelu	28
7.6.1	Lapsen vahvuuksien löytäminen on tärkeää	28
7.6.2	Väittämät ohjaavat keskustelun suoraan aiheeseen.....	29
7.6.3	Sadun lukeminen voi auttaa lasta tuomaan omia kokemuksiaan esille.....	30
7.6.4	Aina ei ole oikein toimia tunteiden mukaan	31
7.6.5	Lapsen on tärkeä oppia tietämään, miltä hänestä tuntuu erilaisissa tilanteissa.....	31
7.6.6	Nuket auttavat näkemään tilanteen selkeämpänä.....	32
7.7	Lopetus nallekorteilla	33
8	TYÖSKENTELEY TYÖVÄLINEIDEN KANSSA	34
8.1	Toiminnallisen työvälineen valinta.....	34
8.2	“Voidaanko leikkiä seuraavaks sun perhettä?” Tejping-leikki.....	35
8.3	“Miks te oikeen erositte?” Väittämäkortit	36
8.4	“Jos kenkäteline osaisi puhua, se vois kertoa vaikka mitä...” Tejping-leikki....	37

8.5 “Ole hiljaa, mä haluan kuulla miten tää loppuu!” Ville Vilkastuksen tunneseikkailu.....	38
8.6 “Yksin tuntuu turvattomalta. ” Tunnepyörä	39
8.7 “Sitä ei välttämättä kukaan tiedä, kun mä oon vihainen.” Tunnepyörä.....	40
8.8 Yhteenveto työvälinekokeilusta.....	40
9 TULOKSET	41
9.1 Loppukysely	41
LÄHTEET.....	46
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tarkoituksena on lisätä Lasten- ja nuorten koti Toivonniemen henkilökunnan kiinnostusta ja osaamista käyttää toiminnallisia työvälineitä heidän tekevänsä arvokkaassa työssä lasten kanssa kehittämistyön muodossa. Uskon erilaisten toiminnallisten työvälineiden toimivan hyvänä tukena sijoitettujen lasten kanssa työskennellessä. Olen itse kinesteettinen ihminen, minulle on helpompaa hahmottaa asioita tekemisen kautta. Oppiminen ja vanhojen asioiden muisteleminen on helpompaa, kun käsillä on tekemistä. Aion käyttää toiminnallisia työvälineitä tulevassa työssäni lasten kanssa ja haluaisin saada edes osan innostuksestani jaettua Toivonniemen henkilökunnalle.

Liitin opinnäytetyöni alkuun runon sielunlinnusta. Törmäsin runoon ensimmäisen kerran harjoittelussani Porin Ensi- ja turvakodissa, jossa lapsityössä hyödynnettiin toiminnallisia työvälineitä. Runossa mainitaan laatikko syvimpiä salaisuuksia varten. Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten luottamuksen voittaminen on yksi työni haastavista tehtävistä. Kaikki salaisuudet eivät kuulukaan koskaan tulla ulos laatikosta, mutta jotkut salaisuuksista voivat aiheuttaa pahaa jäädessään sisälle laatikkoon. Salaisuuksista kertominen voi helpottaa lapsen oloa ja toiminnalliset työvälineet voivat rohkaista lasta avaamaan salaisen laatikkonsa.

Toivonniemen ikähajonta on suuri, lapset ovat 9-17-vuotiaita. Tekstissäni puhun vain lapsista, sillä lastensuojelulain mukaan jokainen alle 18-vuotias on lapsi (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 6 §). Toiminnallisten työvälineiden käyttäminen on mahdollista kaikenikäisillä lapsilla, sekä myös lasten vanhempien kanssa. Toiminnallisten työvälineiden käyttämiselle ei ole ikärajaa.

Kehittämistyöhöni kuuluu neljä vaihetta: alkukysely, jolla selvitetään työntekijöiden työvälineosaamista ja kiinnostusta käyttää toiminnallisia työvälineitä. Toinen vaihe on kehittämispäivä, jossa tutustutaan ja perehdytään erilaisiin toiminnallisiin työväli-

neisiin. Kolmas vaihe on työvälinekokeilu, jossa työntekijä kokeilee työvälineen käyttöä Toivonniemen arjessa lapsen kanssa. Neljäs ja viimeinen vaihe on loppukysely, jonka tarkoituksena on selvittää kasvoiko kiinnostus työvälineitä kohtaan ja kuinka moni on valmis käyttämään niitä jatkossakin.

SIELUN LINTU

Syvällä ruumiin sisällä elää Sielu.

Kukaan ei ole sitä nähnyt mutta kaikki tietävät että siellä se on.

Emme tiedä ainoastaan sitä, että se on siellä,

Tiedämme myös millainen se on.

Kukaan ei ole koskaan syntynyt ilman sielua.

Se herää eloon kun me synnymme,

eikä se koskaan jätä meitä, ei hetkeksikään, niin kauan kuin me elämme.

Se on ilma, jota hengitetään siitä asti, kun synnyttään ja siihen asti kun kuollaan.

Sielun sisällä, aivan keskellä on yhdellä jalalla seisova lintu.

Se on Sielun lintu, se tuntee kaiken sen, mitä mekin tunnemme.

Kun joku loukkaa tunteitamme,

Sielu juoksee tuskissaan koko ajan ympäri.

Kun joku rakastaa meitä,

Se hyppii ja heiluu eteen ja taakse.

Kun joku puhuu meille, se kuuntelee tarkasti, millainen se puhe on.

Jos joku on vihainen meille, se käpertyy palloksi ja on hiljaa ja surullinen.

Ja kun joku haluaa meitä, Sielun lintu, siellä syvällä sisällä, kasvaa ja kasvaa,

Kunnes se melkein täyttää meidät.

Niin hyvältä se tuntuu, kun joku haluaa meitä.

Haluatko tietää mistä Sielun lintu on tehty?

Se on ihan simppeleitä: se on tehty laatikoista.

Niitä laatikoita ei voi avata ”tuosta vaan”, koska jokaiseen on oma avaimensa.

Miten?

Sekin on ihan simppeleitä: toisella jalallaan!

Sielun lintu seisoo yhdellä jalalla ja toisella jalallaan

(se on tungettu höyhenien sekaan, kun se lepää)
se kääntää avainta siinä laatikossa, jonka se haluaa avata, vetää kahvasta ja
päästää kaiken sisään ja ulos!

Kaikelle mitä tunnemme, on oma laatikkonsa.

Sielun linnulla on monta, monta laatikkoa:

Yksi sille kun on surullinen ja yksi sille kun on iloinen:

Yksi sille kun on mustasukkainen ja yksi sille, kun on tyytyväinen:

Yksi sille kun on toiveikas ja yksi sille kun on epätoivoinen:

Yksi sille kun on kärsivällinen ja yksi missä lukee ”En jaksa odottaa”

Siellä on myös yksi laatikko sille kun vihaa ja sille kun joku rakastaa.

Siellä on laatikko sillekin, joka on laiska ja toinen sille,

Kun on turhamainen.

Ja siellä on yksi erikoinen laatikko, jota ei voi avata tuskin koskaan:

Se on syvimpiä salaisuuksia varten.

On niitä laatikkoja muitakin – mitä kuvitella voi.

(SNUNIT 1984)

2 KEHITTÄMISTYÖN ESITTELY

Kiinnostus työvälineitä kohtaan on tullut opiskellessani sosionomiksi (AMK). Olen käytännön harjoitteluissani päässyt tutustumaan erilaisten työvälineiden käyttöön ja todennut ne hyödyllisiksi apuvälineiksi erityisesti lasten kanssa työskenneltäessä. Olen kysellyt välineitä käyttäneiden alan ammattilaisten mielipiteitä ja kaikilla on ollut vain hyvää sanottavaa niistä. Jo hyvissä ajoin tiesin opinnäytetyöni liittyvän toiminnallisten työvälineiden käyttöön. Olen tehnyt koulun ajan sijaisuuksia ja päässyt näkemään useamman eri lastensuojelulaitoksen arkea, ja harmikseni huomannut, että työvälineiden käyttöä ei ole esiintynyt miltei lainkaan, tai hyvin vähän. Viimeisen vuoden ajan olen työskennellyt Toivonniemessä ja päässyt hyvin sisälle talon käytäntöihin, sekä osaksi tiivistä henkilökuntaa. Olen hyvin vakuuttunut työvälineiden käytöstä ja siksi pidän tärkeänä tuoda niitä sosiaalialan ammattilaisten tietoisuuteen yhä enenemissä määrin.

”Jos emme usko asiaamme, emme voi saada muitakaan uskomaan siihen” (Kopakka-la 2011, 115).

Leikkiminen on lapselle luontainen tapa ilmaista itseään. Toiminnalliset menetelmät kuuluvat luonnostaan lapsen elämään. Lapsi leikkii oppiakseen erilaisia taitoja. Traumatisoitunut lapsi käsittelee kokemuksiaan leikin avulla. Joskus myös leikki saattaa vaurioitua tai puuttua kokonaan. Lapsi voi tarvita aikuisen apua oppiakseen hyödyntämään leikin parantavaa voimaa. (Eklund & Janhunen 2005, 85.)

Valitsin opinnäytetyökseksi kehittämistyön. Olen juuri saanut viimeisimmät tiedot opinnäytetyöni aiheeseen liittyen ja uskon tuovani jotakin uutta tietoa toiminnallisista työvälineistä työntekijöiden tietoisuuteen, jotka saattavat muuttaa heidän käsitystään ja lisätä kiinnostusta työvälineiden käytöstä.

Kehittämistyöhöni kuuluu neljä vaihetta: alkukysely, kehittämispäivä, työskentely välineiden kanssa, sekä loppukysely. Toivonniemen henkilökunta on suostunut yhteistyöhön ja on alusta asti ollut innokkaana mukana toiminnassa.

3 LASTEN- JA NUORTENKOTI TOIVONNIEMI

3.1 Henkilökunta

Lasten- ja nuortenkoti Toivonniemi on Kullaalla sijaitseva lastensuojelulaitos, joka on noin viiden vuoden ajan tarjonnut sijoituspaikkaa seitsemälle sijaishuollon piirissä olevalle lapselle (Lasten- ja nuortenkoti Toivonniemen www-sivut). Toivonniemen henkilökunnassa on yhä alusta asti mukana olleita työntekijöitä, sekä uudempia, jotka ovat matkan varrella valikoituneet mukaan. Esittelin opinnäytetyöni aiheen Toivonniemen kasvatusjohtajalle ja vastaavalle ohjaajalle elokuussa 2011 sekä pian sen jälkeen henkilökunnalle henkilökuntapalaverissa, ja sain pelkästään innostunutta ja positiivista palautetta aiheesta. Sopimuksen kehittämistyöstä ja opinnäytetyön tekemisestä allekirjoitimme kasvatusjohtajan kanssa 30.8.2011.

Toivonniemen henkilökunta on ryhmä, joka on sitoutunut tehtäväänsä. Yksilöt luottavat toisiinsa ja ovat sitoutuneita koko ryhmän menestykseen. Työ lastenkodissa vaatii aktiivista vuorovaikutusta työntekijöiden kesken, mikä on varmasti edesauttanut ryhmän jäsenten yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Kopakkala 2011, 93.)

Jokainen alalla työskentelevä on päätenyt työhön eri tavalla, mutta tavoitteena on tehdä yhteistyötä lapsen hyväksi. Kun kaikki muistavat yhteisen tavoitteen, eivätkä työntekijät kilpaile paremmuudesta, on lapsen kasvun tukeminen etusijalla. Tausta, eri koulutus ja elämäntarina ohjaavat erilaisia ammatillisia kiinnostuksen kohteita. Jokainen tekee yhteistä työtä omalla persoonallaan. (Mattila 2011, 134-135.)

Työntekijän halu auttaa ja arvostaa lasta, on tärkeintä. Pelkkä sijoitus pois kotoa on harvoin riittävä toimenpide lapsen pelastamiseksi. Lapsi tarvitsee mahdollisuuden käsitellä kokemiaan asioita turvallisessa ympäristössä turvallisten ihmisten luona.

Työvälineet voivat helpottaa vaikeiden asioiden puheeksi ottamisen, mutteivät itsessään ratkaise ongelmia. (Bäck-Kiianmaa 2004, 6-7.)

Henkilökunnan perustehtävä oli tutustua toiminnallisiin työvälineisiin kokeillen ja niistä keskustellen. Tavoitteena oli miettiä miten työvälineet istuvat Toivonniemen arkeen ja miten niistä saadaan mahdollisimman suuri hyöty irti. Miten, millaisissa tilanteissa ja missä tilassa työvälineiden käyttö tapahtuu. Toivoin kehittämispäivän herättävän innostusta ja rohkeutta työvälineiden käyttöön aina kun tilanne on sille sopiva. Vaikka kehittämispäivä ei välttämättä tuonut varsinaisesti uutta tietoa työntekijöille, toivon voivani jakaa edes innostukseni työvälineitä kohtaan kaikille.

Yksi työntekijöistä jää marraskuussa 2011 äitiyslomalle, mutta osallistui alkukyselyyn, kehittämispäivään, sekä työskentelyyn välineiden kanssa ennen äitiyslomalle jäämistä.

3.1.1 Lapset

”Elämäntarina on tästä hetkestä taaksepäin mutta myös eteenpäin” (Mattila 2011, 16).

Toivonniemen asukkaat voivat olla 4-17-vuotiaita avohuollon tukitoimena sijoitettuja tai huostaan otettuja lapsia sekä tarvittaessa myös kiireellisesti sijoitettuja lapsia. Avohuollon tukitoimena lapsi sijoitetaan väliaikaisesti ja sijoituksen tarkoituksena on tukea lapsen kehitystä ja kasvua sekä kasvatuksesta vastaavan henkilön kasvatuskykyä. Lapsi on otettava huostaan, jos kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi itse vaarantaa oman terveytensä. Kiireellisesti sijoitettuna tuleva lapsi on yleensä välittömässä vaarassa ja tarvitsee kiireellisesti turvallisen paikan, jonka jälkeen lapsen tilannetta voidaan selvittää rauhassa. Kiireellinen sijoitus voi johtua esimerkiksi kasvuolosuhteissa tapahtuneista ongelmista tai lapsen omasta käyttäytymisestä. (Saastamoinen 2010, 22-58.)

Toivonniemi pyrkii tarjoamaan mahdollisuudet lapsen fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle kasvulle strukturoidulla ja turvallisella arjella. Jokainen lapsi kantaa

mukanaan menneisyyttään ja kokemiaan asioita, joita pyritään sijoituksen aikana työstämään lapsen ja tämän vanhempien kanssa. Trauma- ja kriisityöskentely on aina osa lasten ja työntekijöiden ensimmäistä kohtaamista ja jatkuu koko sijaishuollon ajan. (Lasten- ja nuorten koti Toivonniemen [www-sivut](#).)

Tällä hetkellä Toivonniemen lasten ikähajonta on suuri. Kaikki lapsista ovat asuneet jo pidemmän aikaa Toivonniemessä, ja arki on jo tullut kaikille tutuksi. Säännöt toki aiheuttavat edelleen keskustelua ja kiukutteluakin, mutta kaikilla lapsilla luottamus-suhte on jollain tavalla päässyt syntymään. Työntekijät tuntevat lapset ja jokaiselle työntekijälle on nimetty omaohjattava, jonka kanssa työskentely työvälaineiden kanssa on hyvä aloittaa. Omaohjaajan tehtäviin kuuluu huolehtia pääasiallisesti omaohjattavan lapsensa asioista, kuten lääkärikäynneistä ja vaateostoksista, vaikka kaikki työntekijät ovat vastuussa jokaisesta lapsesta ja tietävät heidän asioistaan.

Lapsen kohtaaminen luo yhteyden, jossa aikuinen lupaa, että lapsi saa olla turvassa eikä tule loukatuksi. Jokaisella lapsella tulee olla se aikuinen, jolle lapsen olemassaolon oikeus on itsestään selvää. Aina tämä aikuinen ei ole jompikumpi vanhemmista. Aikuinen arvostaa lasta ja tämän kokemuksia, kuuntelee ja näkee lapsen. Sijoitetulla lapsella juuri tämä aikuisen malli saattaa puuttua ja työntekijän rooli on suuri. Kohtaamiset ovat joskus lyhyitä ja joskus yhteinen matka kestää useita vuosia. Lapsen persoonaa ei kuulu muokata, vaan tavoitteena on vahvistaa sitä ja luoda turvalliset puitteet lapsen kehittymiseen. (Mattila 2011, 15-24.)

3.1.2 Trauma- ja kriisityöskentely

Trauma- ja kriisityöskentely mainitaan Toivonniemen toiminta-ajatuksessa. Lapset saavat uusia korjaavia kokemuksia asuessaan Toivonniemessä, mutta myös vanhojen kokemusten käsittelyyn käytetään tarpeeksi aikaa, jotta lapsi saa tilaa uusille kokemuksille ja mahdollisuuksille. (Lasten ja nuorten koti Toivonniemen [www-sivut](#).)

Toivonniemen esittelykansiossa sanotaan, että lapsia kannustetaan puhumaan kokemistaan asioista. Lapsuuden aikaiset traumakokemukset tuodaan esiin, jotta lapsi ymmärtää niiden vakavuuden ja merkityksen elämässään. Lapsia kuunnellaan aidosti

ja asioista puhutaan niiden oikeilla nimillä. Perheessä kaltoinkohtelua kokeneilla lapsilla vanhemmat ovat olleet samaan aikaan sekä hoivaajia, että vaaran aiheuttajia. Toivonniemen työntekijät antavat mahdollisuuden turvalliseen ja pysyvään kiintymyssuhteeseen.

Trauma- ja kriisityössä Toivonniemessä on pyritty käyttämään erilaisia menetelmiä, kuten esimerkiksi valokuvatyöskentelyä, kuvataideilmaisua ja savityöskentelyä. Toivonniemi pyrkii olemaan mahdollisimman kodinomainen ja siksi mielestäni kehittämistyöni sopii hyvin juuri tähän lastenkotiin. Toiminnalliset työvälineet on helppo yhdistää vaikka leikkiin, tekemättä ilmapiiriä liian terapeuttiseksi. Jokaisella lapsella on oikeus yksilötyöskentelyyn, jossa keskitytään lapsen mielestä tärkeisiin asioihin. Sijoituksesta ja siihen johtavista syistä puhutaan avoimesti lapsen kehitystaso huomioiden. (Lasten- ja nuortenkoti Toivonniemen esittelykansio 2011.)

Toivonniemessä asuvalle lapselle myös sana perheväkivalta voi liittyä menneisyyteen. Vaikka väkivalta ei olisi kohdistunut suoraan lapseen, he ovat aina sivustaseuraajia, joita väkivalta koskettaa. Perheen sisällä tapahtuva väkivalta vaikuttaa aina myös aikuisen kykyyn toimia vanhempana. Lapsen ikä ja sukupuoli, välivallan laatu ja määrä sekä suojaavat tekijät ympäristössä liittyvät siihen, miten väkivalta kokemukset vaikuttavat lapsiin. Esimerkiksi perheväkivaltakokemukset aiheuttavat traumaoireita, joiden kanssa eletään ja työskennellään Toivonniemessä. Erilaisia traumaoireita voi olla uudelleen kokeminen, jolloin jokin tekijä, esimerkiksi tietty tapahtuma, voi laukaista vanhat muistot ja tuntemukset mieleen. Välttäminen taas on traumaoire, jolloin lapsi välttelee tilanteista puhumista ja käsittelyä kokonaan, sekä kaikkea mikä muistuttaa trauman aiheuttamasta tilanteesta. (Oranen & Keränen 2006, 63-65.)

3.2 Lapsilähtöinen työskentely

Lapsilähtöisellä työskentelyllä tarkoitetaan suoraa työskentelyä lapsen kanssa kahden, ryhmässä tai tämän vanhempien tai muiden läheisten kanssa. Lapsilähtöinen työskentely lähtee lapsen kehitystason ja toiveiden mukaisesti liikkeelle, lapsen yksilölliset ominaisuudet huomioiden. Lapsi on tasa-arvoinen osallistuja, joka rakentaa

omaa ymmärrystään ympäröivästä elämästä luotettavan aikuisen avulla. (Välivaara 2008, 77-78.)

Lapsella on aina oikeus tietää, miksi työskentely tapahtuu. Lapsella on paljon hyviä kertomuksia elämästään, jotka vahvistavat ja auttavat kasvattamaan omia voimavaroja. Työskentelyn tarkoituksena ei ole urkkia menneitä, vaikka usein lastensuojelun piirissä olevien lasten tarinat voivat olla synkkiä. Työskentelylle on varattava oma aikansa ja paikkansa, jolloin lapsi saa kertoa omaa tarinaansa, jota kuunnellaan ja hyväksytään. (Välivaara 2008, 79-82.)

Työntekijällä on oltava selkeä tavoite työskentelylle. Lapsen luottamuksen voittaminen vie aikaa ja vaatii kykyä heittäytyä työskentelyyn lapsen johdolla. Työskentelyyn on hyvä valmistautua, mutta on tärkeä muistaa, että se tapahtuu lapsen asettamien tavoitteiden mukaisesti. Tasavertainen kohtaaminen on kunnioittavaa, myönteistä ja hyväksyvää, lapsen tarina kuullaan sellaisenaan ilman tulkintaa. (Välivaara 2008, 79-82.)

4 ALKUKYSELY

Aloitin kehittämistyön Lasten- ja nuorten koti Toivonniemessä tekemällä alkukyselyn toiminnallisista työvälineiden käytöstä lasten kanssa kyselylomakkeella (Liite 1). Alkukyselyn tarkoituksena oli selvittää työntekijöiden työvälinehistoriaa, osaamista ja kiinnostusta toiminnallisiin työvälineisiin. Kyselyyn vastattiin nimettömänä, vaikka työyhteisön ollessa pieni, vastaaja saattaa olla helposti tunnistettavissa. Kysely täytettiin luottamuksellisesti. Halusin heti alusta alkaen kuulla työntekijöiden mielipiteitä ja pitää heidät mukana kehittämistyön jokaisessa vaiheessa. Toivon, että he tällä tavoin saavat mahdollisimman suuren hyödyn kehittämistyöstä. Halusin antaa kaikille mahdollisuuden vaikuttaa toiminnallisten työvälineiden valintaan; jos jokin työväline toistuu kyselylomakkeessa, valitsen sen mukaan kehittämistyön seuraavaan vaiheeseen.

Alkukyselyyn tuli neljä avointa kysymystä ja kaksi suljettua kysymystä, joihin on määritelty valmiit vastausvaihtoehdot. Kysyin alkukyselyssä avoimin kysymyksen työntekijän koulutusta, mitkä työvälineet ovat entuudestaan tuttuja, mitä työvälineitä työntekijä on hyödyntänyt työskennellessä Toivonniemessä ja minkälaisista työvälineistä olisi kiinnostunut kuulemaan lisää. Pyysin ympyröimään oikean vastauksen, kun halusin tietää työntekijöiden mielipiteen siitä, kuinka paljon he tietävät ja kuinka paljon he ovat kiinnostuneita sosiaalialalla käytettävistä työvälineistä. Vastausvaihtoehdoiksi muodostuivat 1 en yhtään, 2 jonkin verran, 3 en osaa sanoa, 4 paljon ja 5 erittäin paljon.

Alkukyselyn jako työntekijöille, tapahtui syyskuussa 2011. Ennen alkukyselyn jakamista, kävin läpi uudestaan opinnäytetyöni aiheen ja kehittämistyön vaiheet. Vastausaikaa oli viikko. Alkukyselystä ei syntynyt kellekään kysymyksiä.

Jokainen työntekijä palautti alkukyselyn viikon sisään. Alkukyselyn yhteenvedona tuli selville, että kaikki olivat kiinnostuneita työvälineistä, oli viimeisin koulutus sitten sosionomi (AMK) tai lasten- ja nuorten erityisohjaaja. Neljä työntekijöistä oli kiinnostunut toiminnallisista työvälineistä paljon ja kaksi erittäin paljon. Osaaminen vaihteli suuresti, osalla ei ollut lainkaan kokemusta, ja joku taas tiesi paljon työvälineistä jo ennen kehittämispäivää. Viisi vastasi alkukyselyssä tietävänsä toiminnallisista työvälineistä jonkin verran, ja yksi vastasi paljon.

Alkukyselyssä kysyin myös entuudestaan tuttuja toiminnallisia työvälineitä. Sosionomiksi (AMK) opiskellut mainitsi koulussa tutuiksi tulleita työvälineitä, kuten vahvuuskortit, tunnetilakortit, nallekortit ja nukketeatteri. Muita tuttuja toiminnallisia työvälineitä mainittiin seuraavanlaisia: verkostokartta, persona- ja personita-kortit, saga-kortit, tunnepantomiiimikortit, erilaiset tunnetyöskentely välineet, kuten tunnekartta, säätilakartat ja tunnekukat. Myös sadutus, vanhemmuuden roolikartta, aikajanan tekeminen, käsinuket ja nukketalon nalleperhe mainittiin tutuiksi työvälineiksi.

Alkukyselyssä kävi ilmi, että henkilökunta toivoi työvälineitä aggression purkamiseen, sekä erilaisia korttisarjoja ja satuja. Toivonniemessä mainittiin olevan jo käytössä toiminnallisista työvälineistä OH-kortit ja verkostokartta, erilaisia satukirjoja ja leluja. Myös kuvataiteen, musiikin, leikin ja liikunnan hyödyntäminen mainittiin

työmenetelminä, joita työntekijät ovat hyödyntäneet työskennellessään Toivonniemessä.

5 TOIMINNALLISET MENETELMÄT

Vaikka lapset yleensä puhuvat asioistaan ja perheessä olleista ongelmista ja tapahtumista, on puhuminen etenkin traumatisoituneille lapsille joskus vaikeaa. Lapsen on helpompi sivuuttaa ikävät asiat sanomalla ”en muista”. Kokemukset voivat myös olla unohtettuja, koska tilanteet ovat voineet olla lapsesta pelottavia tai lapsi voi haluta suojella vanhempiaan omalla puhumattomuudellaan. Lasten kanssa puhe on vain yksi kommunikaatiotapa, ja kokemuksia onkin joskus helpompi jakaa erilaisissa toiminnoissa. (Oranen & Keränen 2006, 70-72.)

Toiminnalliset menetelmät ovat eri taiteenlajien hyödyntämistä sosiaalialan työssä. Piirtäminen ja maalaaminen, musiikki, tanssi ja liikkuminen, kuvan ja sadun käyttö sekä muut taidemuodot voivat täydentää puhetta tai toimia kommunikaatiovälineenä kokonaan. Minkä tahansa teoksen tekeminen yksinään voi olla terapeutista, mutta yhdessä tehtynä se antaa mahdollisuuden jakaa koko prosessi ja lopputulos jonkun muun kanssa. Toiminnallisten menetelmien käyttö on erityisen hyvä apuväline, jos puheen tuottaminen on vaikeaa. (Keränen 2001, 106.)

Ajatusten ja tunteiden esiin tuominen toiminnallisten menetelmien avulla voi olla helpompaa, kuin tunteiden pukeminen sanoiksi. Menetelmiä käyttämällä ihminen voi purkaa ja käsitellä kokemuksiaan ja tekeminen on pääosassa. Jokaisen on löydettävä itselle sopiva menetelmä, sillä kaikki menetelmät eivät aina sovi kaikille. Esimerkiksi kuvien piirtäminen voi selventää ilmaisua, kun tietystä asiasta puhuminen tuntuu vaikealta. Teokseen siirtyy aina osa itseä, mutta se tuo etäisyyttä käsiteltävään asiaan. Kuvasta saattaa olla helpompi lähteä puhumaan, kuin suoraan ongelmasta. (Keränen 2001, 106-108.)

Erilaiset kuvat vaikuttavat eri ihmisillä eri tunteisiin. Kuva, valokuva tai jokin esine saattaa herättää muistoja, joita pelkästään asiasta keskustelemalla ei olisi herännyt. Kuvaan heijastetaan aina mieleen nousevia kokemuksia nykyhetkestä tai menneisyydestä. Kuvat voivat auttaa löytämään uusia puolia itsestä tai jakamaan omia kokemuksia toisen kanssa. Sadut taas puolestaan voivat heijastaa oman elämän ongelmallanteita ja niistä voi joskus löytyä ratkaisu. Satua kuunneltaessa jokainen ymmärtää sen aina itselleen sopivalla tavalla. Sadusta puhuminen voi auttaa ottamaan etäisyyttä omaan ongelmaan ja sitä voikin olla helpompaa lähestyä päähenkilön kautta. (Keränen 2001, 110-121.)

Toiminnalliset työvälineet ovat konkreettisia välineitä, joiden avulla voi hyödyntää toiminnallisia menetelmiä. Erilaiset valmiit korttisarjat, sadut ja lomakkeet auttavat työntekijää lähtemään työskentelemään lasten kanssa. Valmis korttipakka toimiston nurkassa on helppo ottaa mukaan työskentelylle sopivana ajankohtana. Haluan varmistaa, että valitsemani työvälineet ovat helppoja ja yksinkertaisia käyttää, eivätkä vaadi pitkiä ennakkovalmisteluja ennen työskentelyä. Valmiita satuja ja korttisarjoja on olemassa monia erilaisia, ja toivon, että jokaiselle löytyisi se mieluinen kehittämistyön päätteeksi.

6 TOIMINNALLISET TYÖVÄLINEET

Teimme suullisen sopimuksen Toivonniemen vastaavan ohjaajan kanssa, hankkia valitsemani toiminnalliset työvälineet kehittämispäivään, sekä jatkoa ajatellen Toivonniemen henkilökunnan käyttöön.

Halusin valita mahdollisimman monipuolisia työvälineitä, joista jokainen työntekijä voisi löytää mieleisensä. Osa välineistä sopii käteen, ja osaan voi hypätä itse sisälle. Otin huomioon myös alkukyselyssä esille tulleet toivomukset. Työvälineet valikoituivat kaikki Pesäpuu ry:n lastensuojelun erityisosaamisen keskukselta, johon teimme tilauksen yhdessä vastaavan ohjaajan kanssa. Kaikkien välineiden tilaaminen samasta paikasta tuntui molemmista järkevältä ajatukselta. Tutustuin jo opinnoissani

Pesäpuu-organisaatioon ja vakuutuin heidän tekemästään työstä lastensuojelun asiakkaiden hyväksi.

Pesäpuu ry pyrkii parantamaan lastensuojelun asiakkaina olevien lasten asemaa nostamalla näkyväksi muutostarpeita. Pesäpuun kehittämistyössä otetaan huomioon myös lapsen sekä vanhempien kokemukset. Menetelmät ja välineet ovat kaikkien käytettävissä. (Pesäpuu Ry:n www-sivut 2010.)

Tilatut työvälineet olivat lasten vahvuuskortit, tunnepyörä, teijping-nukkesarja, ärsyttää-lomake, väittämäkortit sekä Ville Vilkastuksen tunneseikkailu-satukirja.

Toiminnalliset välineet mahdollistavat yhdessä tekemisen ja vuorovaikutuksen tukemisen lapsen kanssa. Pesäpuu on tavoitellut välineillään innostavia ja teoreettisesti perusteltuja työtapoja, joilla lapsi voi ilmaista itseään luonnollisella tavalla. Kehittämisessä on tavoiteltu lapsen etua; osallisuuden ja kuulemisen lisääminen lastensuojelussa on tärkeää. Toiminnalliset välineet edesauttavat lasta tulemaan tietoisiksi omista ajatuksistaan, tunteistaan, motiiveistaan, tavoistaan ja teoistaan. (Pesäpuu Ry:n www-sivut 2010.)

Jokaisen työvälineen käyttö on mahdollista toteuttaa myös vertaisryhmässä. Omista kokemuksista puhuminen rohkaisee lasta ja auttaa huomaamaan, ettei ole yksin tunteidensa kanssa. Oman tarinan jakaminen muille saman kokeneille rohkaisee lasta puhumaan, sekä muiden tarinoiden kuunteleminen helpottaa häpeän tunteen käsitteilyä. (Välivaara 2004, 29-31.)

6.1 Lasten vahvuuskortit

Lasten vahvuuskortit ovat 54 kortin korttisarja. Jokaisessa kortissa on jokin vahvuutta kuvaava sana suomeksi sekä ruotsiksi, ja värikäs eläinkuva.

Vahvuuskorttien sanoma on se, että kaikilla on vahvuuksia, vaikka ne saattavat joskus piiloutua vaikeuksien taakse. Vahvuuskortteja voidaan käyttää monipuolisesti, esimerkiksi ongelmien ratkaisuun, tavoitteiden asettamiseen, itsetunnon rakentami-

seen, lukkiutuneiden tilanteiden avaamiseen ja niin edelleen. Jokainen kortteja käyttävä työntekijä voi käyttää omaa mielikuvitustaan korttien hyödyntämisessä. Korttien tavoite on synnyttää keskustelua, joka voi herättää uusia näkökulmia ja kysymyksiä. Kortit toimivat myös hyvänä välineenä tutustumis- ja lämmittelytilanteissa. Kortit ovat hyvä väline yksilötyöskentelyssä, mutta toimivat myös ryhmissä. Perheen kesken voidaan esimerkiksi miettiä perheen vahvuuksia. (Välivaara 2010c, 32-33.)

6.2 Tunnepyörä

Sijoitetuilla lapsilla on usein vaikeuksia puhua kokemuksistaan tai ymmärtää niitä. Lapsi on kasvanut monien murheiden ja huolien keskellä ja tunteista puhuminen ja niiden nimeäminen saattaa tuntua vaikealta. Toiminnalliset välineet voivat helpottaa käsittelyä etäännyttämällä vaikeat tunteet itsestä. Luotettava aikuinen auttaa löytämään sanoja tunteille ja selityksiä käyttäytymiselle. (Barkman 2010b, 4.)

Tunnepyörä on värikäs pyöreä matto, joka levitetään lattialle. Matossa on 12 eri väristä sektoria. Lisäksi tunnepyörään kuuluu 20 erilaista tunnesanaa, jotka voi asetella eri väreihin ommeltujen taskujen sisään.

Tunnepyörä on hyvä väline tunteiden käsittelyyn, tunnistamiseen ja nimeämiseen. Menneiden asioiden käsittely voidaan tehdä myös miettimällä tunteita; missä kohtaa kehoa tunne tuntui, mikä voisi auttaa pääsemään siitä tunteesta yli. Tunnepyörän sisään voi myös hypätä ja välineeseen on helppo lisätä toiminnallisuutta. Väline sopii myös ryhmätyöskentelyyn, jossa voidaan jakaa tunteita ja tarjota vertaistukea. Lapsi voi ymmärtää ettei ole yksin tunteidensa kanssa. (Välivaara 2010b, 9.)

6.3 Tejping-nukkesarja

Tejping-nukkesarjaan kuuluu useita erilaisia puisia nukkeja, jotka mahdollistavat vuoropuhelun leikin avulla. Tejping-leikissä näyttämö teipataan pöytään lapsen näkökulmasta. Näyttämöksi voidaan valita oma huone, koti, koulu tai muu ympäristö. Leikkiessä lapsi pystyy ottamaan etäisyyttä menneisiin tapahtumiin. Aikuisen tehtävänä on valita myös oma nukkensa ja leikkiä mukana kysellen ja kannustaen lasta.

Tejping-leikin avulla voidaan tarkastella esimerkiksi lapsen elämäntilannetta, ristiriitoja tai käsitellä traumaattisia kokemuksia. Tilanne voidaan rakentaa myös sellaiseksi, jollainen lapsi haluaisi sen olevan. Leikki auttaa lasta puhumaan ja yhdessä voidaan etsiä erilaisia ratkaisuja tilanteisiin. Leikkiminen on kaiken lisäksi myös yhteistä tekemistä lapsen kanssa. (Välivaara 2010a, 19-20.)

6.4 Ärsyttää-lomake

Ärsyttää-lomake antaa valmiita kysymyksiä aggression purkamiseen. Lomakkeen avulla voi palata hetkeen, jolloin on tuntenut ärsyyntymistä, mitä sitä ennen tunsi ja miten tilanne meni ohi.

Jotta aggressiota voi oppia hallitsemaan, on tunnistettava siihen liittyvät ajatukset ja tunteet kehossa ja mielessä. Aggressio voi purkautua tuhoisana voimana, jos lapsella ei ole keinoja säädellä sitä. Kaikkiin tunteisiin on oikeus, ja pahaa oloa saa ilmaista, mutta tunteita on opittava säätelemään oikein. Lisäksi lomakkeen avulla voi miettiä, mikä olisi auttanut lasta rauhoittumaan ja minkä olisi pitänyt olla toisin. Jokaisella lapsella on voimavaroja, joiden avulla voi selviytyä. Työntekijän tehtäväksi jääkin muistuttaa näistä voimavaroista aina uudestaan. (Barkman 2010a, 34-36.)

6.5 Väittämäkortit

Väittämäkorttien tarkoituksena on herättää keskustelua korteissa esitetyistä aiheista. Korteissa lukee erilaisia väittämiä sekä täydennettäviä lauseita. Kortit on jaettu neljään eri aihealueeseen; vanhemmuus, kasvatusta ja rajat, erotilanteet ja sijaishuolto. Kortit kannustavat kertomaan omista mielipiteistä ja kokemuksista, ilman että on vain yhtä oikeaa vastausta. Kortit sopivat työskentelyyn lasten kanssa, mutta myös vanhempien, sekä perheen kesken. Työntekijä voi valita tiettyjä kortteja ennen työskentelyä, joista on tärkeä keskustella. Työntekijän on muistettava korostaa sitä, että jokaisella on oikeus omaan mielipiteeseensä, eikä kenenkään vastaus ole oikeampi kuin toisen. (Huusko 2010, 24.)

6.6 Ville Vilkastuksen tunnuseikkailu - satukirja

Ville Vilkastuksen tunnuseikkailu on satu pienestä gorillan poikasesta, joka lähtee seikkailuun. Matkansa aikana Ville tuntee erilaisia tunteita, joihin on helppo samautua. Satu sisältää kymmenen kurkistusluukua, joista löytyy eri tunteita. (Holmberg 2003.) Jokaisen kurkistusluukun kohdalla on hyvä pysähtyä keskustelemaan tunteesta ja niihin liittyvistä kokemuksista, vaikka Ville-gorillan kautta (Välivaara 2003).

Leikki on lapselle luonnollinen tapa ilmaista itseään ja harjoitella erilaisia rooleja. Koetuille traumaattisille tapahtumille voi olla vaikeaa löytää sanoja. Turvallinen ympäristö ja turvallinen aikuinen auttaa lasta käsittelemään asioita. Vaikeista asioista voi puhua Ville Vilkastuksen elämän kautta, jos omista tunteista ja kokemuksista kertominen on liian vaikeaa. (Eklund & Janhunen 2005, 86-87.)

7 KEHITTÄMISPÄIVÄ

7.1 Suunnittelu

Kehittämispäivän suunnittelu alkoi Pesäpuusta tilattuihin toiminnallisiin työvälineisiin tutustumalla. Kaikki välineet olivat minulle entuudestaan tuttuja, paitsi ärsyttämölomake. Tutustuin tarkasti työvälineiden mukana tulleisiin ohjeisiin. Mietin esimerkkejä kuinka itse käyttäisin ja hyödyntäisin työvälineitä jokapäiväisessä työssäni Toivonniemessä. Tutustuin lisää Pesäpuuhun nettisivujen kautta ja etsin teoriatietoa toiminnallisten työvälineiden käyttämisestä. Tiedon löytäminen ei ollut aivan helppoa, mutta lopulta löysin teoksia, joiden avulla pääsin alkuun.

Otin kehittämispäivän suunnittelussa huomioon työntekijöiden mukavuuden. Järjestin kehittämispäivään ruokailun, sekä kahvittelun ja sain apua työntekijöiltä. Huomioin olosuhteita; Toivonniemi on suuri kivitalo, jossa on joskus viileää. Varmistin, että vilttejä sekä villasukkia on kaikkien saatavilla. Kehittämispäivä pidettiin yläkeran suuressa harrastesalissa, johon levitin työvälineet niin, että jokainen sai oman

rauhan työstää välineitä. Järjestelin myös mukavista nojatuoleista ringin, jossa aluksi ja lopuksi keskustelimme. Päätin jo hyvissä ajoin, että annan työntekijöille luvan valita oma työskentelypari, jonka kanssa työvälineisiin haluaa tutustua.

Päätin aloittaa kehittämispäivän yhdellä toiminnallisella työvälineellä, nallekorteilla, joka auttaa jokaista virittäytymään kehittämispäivään ja sen tunnelmaan. Virittäytyminen mahdollistaa spontaanisuuden, jossa ihminen on tilanteessa läsnä ja avoin kohtaamaan muita ihmisiä ja uusia asioita (Kopakkala 2011, 179).

7.2 Roolini kehittäjänä

Kehittämistyön vetäjänä yritin olla kysyvä ja keskusteleva. En halunnut antaa valmiita vastauksia, vaan pyrin auttamaan henkilökuntaa pääsemään mahdollisimman hyvin päätöksiin ja ratkaisuihin yhdessä. Kehittämistyön vetäjänä pyrin tukemaan ja ohjaamaan ryhmää kokonaisuutena. Yritin kiinnittää huomioni osaamiseen, intoon ja kehittymishaluun. Minulla oli selkeä näkemys ryhmän tehtävästä, ja toivon voivani jakaa sen ryhmän jäsenille. (Kopakkala 2011, 91-93.)

Pyrin valmistautumaan kehittämispäivään mahdollisimman hyvin. Otin selvää yksityiskohdista, mutta mietin myös menneitä onnistuneita koulutustilanteita, joihin olin Toivonniemessä osallistunut. Mietin itseäni kouluttajana, mitkä ovat parhaita ominaisuuksiani ja mitkä heikkouksiani. Tiesin kuitenkin, etten voi ennakoida kaikkea. Pyrin pitämään oman mieleni avoimena. Tavoitteenani olikin tarjota osallistujille jotakin uutta ja hyödyllistä, joka jää mieleen kehittämispäivästä. (Kopakkala 2011, 116.)

En halunnut tehdä etukäteen tarkkoja ohjeita jokaisen työvälineen käyttämiseen, vaan kerroin niistä lyhyesti suullisesti. Toivoin parien miettivät omia keinoja hyödyntää välinettä, tuijottamatta pesäpuun antamiin ohjeisiin. Toivoin kehittämispäivän tuovan uusia ideoita toiminnallisten työvälineiden kanssa tehtävään työhön.

7.3 Aloitus nallekorteilla

Kehittämispäivä toteutui 28.9.2011 klo 9-14 Lasten- ja nuortenkoti Toivonniemessä. Aamupäivä oli hyvä ajankohta kehittämistyölle, koska lapset olivat koulussa. Aloitin kehittämispäivän levittämällä nallekortit lattialle kaikkien nähtäville. Työntekijöiden saapessa paikalle huomio kiinnittyi heti kortteihin ja etenkin värit ja hahmot saivat paljon kehuja. Pyysin työntekijöitä valitsemaan omaa olotilaa ja tunnetta juuri tällä hetkellä kuvaavan kortin Nallekorttien joukosta. Kuvat helpottavat omien tunteiden ja kokemusten käsittelyssä, sekä helpottavat niiden muuttamista kertomuksen muotoon (Kopakkala 2011, 153). Korttien valitseminen kesti muutaman minuutin ja yllättävän nopeasti kaikki löysivät mieleisensä (Liite 2). Samalla juttelimme hellyttävistä kuvista ja väreistä, joku sanoi kuvien sopivan vaikka lastenhuoneen seinälle. Korteissa nallehahmot kuvaavat erilaisia tunnetiloja suloisilla nalleilla. Työntekijät puhuivat siitä, kuinka heidän kokemuksensa mukaan sosiaalityöntekijät ja koulukuraattorit käyttävät paljon nallekortteja, ja ne saattavat olla usealla Toivonniemen lapselle tuttuja.

Kaikki saivat esitellä oman nallensa vuorollaan. Aloitin kehittämispäivän vetäjänä kertomalla omasta nallestani, jonka myös valitsin kuvien joukosta. Oma nalleni oli jännittänyt, mutta hyvällä tavalla. Nallea jännitti tuleva kehittämispäivä ja toivoi sen antavan jotakin hyödyllistä jokaiselle työntekijälle. Tämän jälkeen pyysin vieressäni istuvaa jatkamaan. Kaikkien nallet olivat erinäköisiä (Liite 2). Osa kertoi nallensa olevan alakuloisia ja väsyneitä, kun taas osa oli iloisia. Kaikki kuitenkin sanoivat odottavansa päivää innolla. Osa kertoi valinneensa nallen vain kehittämispäivää ajatellen, joku taas ajatteli mennyttä työviikkoa. Nallet onnistuivat herättämään tunteita ja ajatuksia kuluneista päivistä, sekä tulevasta kehittämispäivästä.

Nallekorttien jälkeen halusin kerrata kaikille opinnäytetyöni aiheen ja miten sen toteutus jatkuu kehittämispäivän jälkeen. Jokainen työntekijä valitsee yhden kehittämispäivässä tutuksi tulleen työväliseen ja kokeilee työvälinettä omaohjattavansa kanssa. Lopuksi on vielä lyhyt loppukysely, jolla selvitetään kehittämistyön tuloksia.

Kävin päivän aikataulu läpi ja kerroin työskentelyn tapahtuvan pareittain, jotka työntekijät saavat itse muodostaa. Yhden työväliseen käsittelyyn on varattu aikaa puoli

tuntia. Kannustin jokaista paria kokeilemaan rohkeasti työvälinettä, ja tämän jälkeen keskustelemaan siitä, samalla täyttäen kysymyslappuja, jotka sijaitsevat työvälineen vieressä (Liite 3). Kysymyslapuissa kysytään hyviä ja huonoja puolia työvälineestä, mitä erilaisia keinoja on käyttää työvälinettä, kenelle lapselle työväline soveltuisi ja muuta huomioitavaa. Aluksi käsitellään kolme työvälinettä ja ruokailun jälkeen toiset kolme. Lopuksi on vielä varattu aikaa työvälineiden läpikäynnille ja yhteiselle keskustelulle.

Jaoin jokaiselle työntekijälle lyhyen ”tietopaketin” pesäpuun toiminnallisten välineiden tarkoituksesta ja lapsilähtöisestä työskentelystä (Liite 4), jonka olin etukäteen kirjoittanut ja tulostanut. Kävin tietopaketin läpi lukemalla sen ääneen. Kaikki kuuntelivat ja seurasivat omista lapuistaan. Kellään ei herännyt mitään kysymyksiä, joten työvälineiden esittely päästiin alkamaan.

7.4 Toiminnallisten työvälineiden esittely

Kiersimme yhdessä työntekijöiden kanssa eri työvälineitä, jotka olivat sijoitettu yläkerran harrastesaliin ja ruokasaliin (Liite 2). Ensimmäinen työväline oli väittämäkortit. Kerroin yleisesti väittämäkorteista ja niiden käyttämisestä. Työntekijät pyysivät lukemaan muutamia esimerkkejä jokaisesta teemasta. Vanhemmuustyötä tekevä työntekijä sanoi heti, että voisi hyvin hyödyntää kortteja vanhemmuustyössä lasten vanhempien kanssa. Mietimme hetken yhdessä, kenen Toivonniemen lapsen kanssa väittämiä voisi käydä läpi. Heti ensimmäinen työväline herätti paljon keskustelua, mutta ryhmä joutui jatkamaan eteenpäin, jotta pysyisimme asettamassani aikataulussa.

Seuraava työväline oli tunnepyörä, joka oli sijoitettu lattialle avoimeen tilaan. Osa työntekijöistä hyppäsi heti spontaanisti tunnepyörään, ja pohtivat kuinka toiminnallinen väline tunnepyörä on, koska siihen voi sisällyttää myös liikettä. Tunnepyörä oli kaikille uusi väline, mutta sai kovasti kehuja osakseen. Se herätti paljon keskustelua, esimerkiksi värien merkityksistä. Kerroin, miten jokaiselle lapselle eri väri voi merkitä eri tunnetta, joten on erittäin tärkeää olla tulkitsematta lasten valintoja. Musta ei automaattisesti tarkoita kaikille surua. Puhuttu erilaisista tunteista ja joku työnteki-

jöistä heitti ilmaan tunteen ”jännittynyt”. Käyty kierros läpi; mikä väri kuvaa tunnetta ”jännittynyt” kenellekin työntekijälle. Kaikki valitsivat eri värin kuvaamaan tunnetta. Tehtävä ei ollut helppo aikuiselle, joten värin valitseminen ei välttämättä ole helppoa lapsillekaan. Yksi Toivonniemen työntekijöistä, joka ennen työskenteli turvakodin lapsityöntekijänä, kertoi tunnetyöskentelyn tärkeydestä ja merkityksestä lasten kanssa tehtävässä työssä. Hän kertoi käyttäneensä tunnetyöskentelyn välineenä esimerkiksi piirtämällä lapsen kehon ääriviivat paperilla, ja lapsi sai värittää eri väreillä erilaisia tunteita siihen kohtaan kehoa, missä ne eniten tuntuvat. Keskustelua olisi taas riittänyt enemmän kuin aikaa, joten siirrytti seuraavaan välineeseen.

Kolmas väline oli teijping-nuket ja maalarinteippi. Myös tämä työväline oli kaikille uusi ja herätti kiinnostusta. Työntekijät alkoivat heti tunnistaa tuttuja hahmoja nukkeista. Nuket herättivät iloista naurua ja jutustelua. Kerroin lyhyesti työskentelystä, ja korostin että myös työntekijän on hyvä valita itseä kuvaava nukke ja näyttää lapselle esimerkkiä, miten leikkiminen tapahtuu. Työntekijät alkoivat liikutella nukkeja ja pohdimme yhdessä kenelle lapsista väline sopisi. Siirrytti seuraavaan välineeseen.

Neljäs väline oli ärsyttää-lomake. Kaikkien luettua lomake läpi, heräsi pohdintoja sen käytöstä ja mietitty, että aina ei ole pakko täyttää lomaketta, mutta kysymykset on hyvä muistaa ja esittää lapsille: mitä hermostumista ennen tapahtui, miten tilanne meni ohitse, kuka tai mikä auttoi sinua palautumaan ja selviytymään tilanteesta? Kaikki tiesivät heti kenelle lapselle lomake olisi hyvä juuri tähän hetkeen. Puhuttu hetki tämän lapsen pahasta olost, joka näkyy tällä hetkellä Toivonniemen arjessa. Jatkettu eteenpäin.

Viides väline oli vahvuuskortit. Kaikki ihastelivat korttien kuvituksia. Kortit ovat hyväntuulisia ja hassuja, eivät liian lapsellisia vaan niistä voi löytää myös huumoria. Puhuttu korttien voimauttamisesta, Toivonniemessäkin on lapsia jotka eivät tunnista omia vahvuuksiaan, vaan ne ovat peittyneet ja jääneet ongelmien alle. Keskustelussa tuli ilmi, että kuvat voivat ohjata vahvuuksien valintaa, mutta toimivat silti hyvänä keskustelun avaajana.

Kuudes ja viimeinen väline oli Ville Vilkastuksen tunneseikkailu-satukirja. Heräsi keskustelua yleisesti satujen merkityksestä lapselle ja mitä satukirjoja Toivonniemes-

sä on. Luettu työntekijöiden pyynnöstä kirjan takateksti, joka kertoo tiivistetysti kirjan tarinan ja miten sitä voi hyödyntää keskustelun herättäjänä. Mietitty yhdessä sopisiko satu luettavaksi iltasatuna, vai herättääkö se mahdollisesti liikaa tunteita juuri ennen nukkumaan menoa. Pohdittu, missä olisi hyvä tila, jossa työvälineitä voitaisiin tulla jatkossa käyttämään. Toivonniemessä on perhehuone, joka on harvoin käytössä. Ovessa on lukko, joka takaisi sen ettei kukaan pääse häiritsemään satuhetkeä.

7.5 Toiminnallisiin työvälineisiin tutustuminen ja kokeilu

Työvälineiden läpikäymisen jälkeen pyysin työntekijöitä pareittain asettumaan yhden työvälineen luokse. Parit muodostuivat helposti ja kaikki valitsivat, mistä haluavat lähteä liikkeelle. Kysymyslomake työvälineen vieressä herätti kyselyjä, saako sitä täyttää vielä myöhemmin, jos nyt tekee itselleen vain lyhyitä muistiinpanoja. Annettu mahdollisuus tähän. Yksi pari otti kaikki kysymyslomakkeet itselleen ja palautti ne vasta kehittämispäivän jälkeen. Muut täyttivät kysymyslaput kehittämispäivän aikana ja palauttivat ne kehittämispäivän päätteeksi minulle.

Yksi pari valitsi tunnepyörän ensimmäiseksi käsittelemäkseen työvälineeksi. Jäin samaan tilaan tekemään muistiinpanoja. Pari haki aluksi hyväksyntää ideoilleen ja heillä oli vaikeuksia olla huomioimatta minua. Joka välineeltä kuului hyväntuulista jutustelua ja naureskelua. Välillä puhe muuttui vakavammaksi pohdinnaksi. Vaikka parit työskentelivät lähellä toisiaan, ei toisten puhe haitannut, vaan kaikki pystyivät keskittymään omaan työskentelyyn. Huomasin, että jokainen pari keskittyi ensimmäiseksi kysymyslomakkeen kysymysten täyttämiseen, vaikka kannustin heitä ensin kokeilemaan työvälineen käyttöä, ja sen jälkeen kirjaamaan omia ajatuksia ylös.

Kaikki kolme paria saivat käytyä neljä työvälinettä ennen ruokataukoa. Ruokatauolla juteltiin samalla työkuulumisia, mitä lapsille kuuluu ja mitä uutta on arjessa tullut esille. Työvälineistä kehuja ruokapöydässä, saivat tejpung-nuket, tunnepyörä ja vahvuuskortit.

Työskentely jatkui ruokailun jälkeen yhä tehokkaana. Pyysin jokaista työntekijää valitsemaan vahvuuskorteista kolme omia vahvuuksia kuvaavaa korttia, joista otin päi-

vän päätteeksi valokuvan (Liite 2). Kun kaikki olivat kiertäneet kuusi pistettä, haimme kupit kahvia ja istuimme alas loppukeskusteluun.

Annoin työntekijöille palautetta, miten hienoa oli sivusta kuunnella, että välineet todella herättivät keskustelua. Kaikki jaksoivat keskittyä, vaikka asiaa tuli paljon pienessä ajassa. Meteli oli välillä kovaa, mutta kaikki saivat omat hommansa hoidettua. Kaikki jaksoivat pysyä positiivisina koko päivän, vaikka jokainen joutuikin laittamaan vähän itseään mukaan harjoituksiin.

7.6 Loppukeskustelu

Teippasin päivän aluksi kuusi tyhjää paperia seinälle, joihin kehittämispäivän lopuksi kerätään yhteenvetona mietteitä työvälineistä. Pareilla oli yhä kysymyspaperit, joihin he olivat kirjoittaneet mietteitä jokaisen työvälineen kohdalla. Koottu yhteenvetona asiat papereille:

7.6.1 Lapsen vahvuuksien löytäminen on tärkeää

Aloitettu vahvuuskorteista. Työntekijät huomasivat kortteja selatessa, ettei omia vahvuuksia ollutkaan kovin helppo löytää. Tämä on tärkeä muistaa kun aloittaa työskentelyn lapsen kanssa.

Paperille nousi seuraavanlaiset asiat: kuvat ovat kivoja ja huumorintajuisia, mutta saattavat johdatella lapsia valitsemaan kortteja vain kuvan perusteella. Kortit ovat monipuoliset, joka varmistaa sen, että jokainen voi löytää jonkin itseä kuvaavan vahvuuden. Kortteja on iso kasa. Kortit toimivat hyvänä lämmittelyvälineenä ja niitä voi helposti yhdistää muihin välineisiin. Kortit nähtiin voimaannuttavina ja itsetuntoa kohottavina. Ruotsinkielinen sana kortissa ärsytti muutamaa työntekijää.

Työntekijöiden mielestä vahvuuskortteja voidaan käyttää monipuolisesti työskentelyn eri vaiheissa, alkulämmittelynä, työskentelyn tavoitteena tai lopuksi hyvää palautetta antaessa. Lapsi voi korttien avulla oppia hahmottamaan omia vahvuuksiaan ja niistä on helppo keskustella. Kortit nähtiin hyvänä työvälineenä myös ryhmässä.

Omien vahvuuksien löytämisen lisäksi korteista voi etsiä toisen vahvuuksia ja opetella antamaan positiivista palautetta esimerkiksi muille lapsille. Myös vanhempi voi etsiä lapsestaan vahvuuksia. Korttien avulla työntekijä voi myös antaa positiivista palautetta lapselle ja auttaa tätä huomaamaan, millaisia selviytymiskeinoja lapsella on jo olemassa. Lapsen vahvuuksien etsiminen on tärkeää, erityisesti sijoitetuilla lapsilla, joilla saattaa olla vaikeuksia löytää mitään hyvää sanottavaa itsestä. Työvälineen katsottiin sopivan kaikille, myös lasten vanhemmille, lapsiryhmälle tai perheelle.

7.6.2 Väittämät ohjaavat keskustelun suoraan aiheeseen

Seuraavaksi koottu yhteenveto väittämäkorteista. Kerroin huomanneeni, kuinka väittämäkortit herättivät pareissa keskustelua konkreettisista tilanteista ja omista arvoista. Työntekijöiden omia kokemuksia tuli jaettua ehkä eniten tässä työvälineessä, joka lopulta todettiin soveltuvan paremmin vanhemmuustyöhön, kuin lasten kanssa tehtävään yksilötyöhön Toivonniemessä tällä hetkellä. Asia jakoi jonkin verran mielipiteitä, kenen kanssa työväline voisi toimia.

Paperille nousi asioita, kuten että kortit tuntuivat melko haastavilta ja niissä oli vaikeitakin sanoja lapsille. Kortit ovat hyvä keskustelun herättäjä, sillä ne johdattavat keskustelun suoraan kortin antamaan aiheeseen. Kortit nähtiin monipuolisina ja väittämät selkeinä. Osa väittämistä mietitytti, sillä joihinkin löytyy ”ainoa oikea vastaus” laista, vaikka mielipide olisi mikä tahansa. Korttien ohjeissa kuitenkin mainitaan, että tulee muistaa ettei oikeita ja vääriä vastauksia ole.

Työntekijän rooli väittämäkorttien kanssa nähtiin osittain vaikeana, sillä toisilla lapsilla saattaa olla vääristynyt kuva asioista, eikä lapsi kykene huomioimaan lainkaan toisen mielipiteitä saati keskustelemaan asioista yhdessä. Työntekijän mietittäväksi jääkin, kenelle korteista on hyötyä. Kortit herättävät varmasti hyviä keskusteluja arvoista ja normeista, esimerkiksi vanhemman lapsen kanssa, joka on pian lähdössä asumaan omilleen. Korttien mietittiin kelpaavan myös esimerkiksi palaveritilanteisiin, joissa pohditaan yhdessä sosiaalityöntekijän, vanhempien ja muiden tahojen kanssa lasten asioita.

Korttien väitteet vaativat perusteluja ja tämä nähtiin sopivan paremmin vanhemmille lapsille, kuin aivan nuorille. Korttien nähtiin sopivan hyvin työskentelyyn vanhempien kanssa, ja esimerkiksi niin, että lapsi ja vanhempi keskustelevat keskenään väittämistä. Joku ehdotti myös väittämien yhdistämistä kuvataideilmaisuun ja muuhun tunnetyöskentelyyn. Työntekijän luovuus ja uskaliaisuus vaikuttavat kaikkien työvälineiden käytön monipuolisuuteen.

7.6.3 Sadun lukeminen voi auttaa lasta tuomaan omia kokemuksiaan esille

Ville Vilkastus-satukirja oli kaikkien mielestä mukavan oloinen, mutta pitkä. Työntekijät keskittyivät miettimään oikeaa tapaa lukea satua. Yksi kappale kerrallaan säännöllisesti vai koko kirja kerralla, iltasatuna vai satutuokiona esimerkiksi koulun jälkeen. Tunteet kirjassa ovat selkeitä ja niistä on helppo jatkaa keskustelua. Tunnelukat joihin voi kurkistaa, tekevät kirjasta varmasti lasten mielestä vielä hauskemman. Satu oli joissakin kohdassa melko hurja, joten sadun ei nähty sopivan aivan pienille lapsille.

Osa lapsista pitää satujen lukemisesta, ja he jaksavat keskittyä kuuntelemaan pitkiäkin satuja. Työntekijöiltä heräsi ajatuksia, että kirjaa voisi lukea yksi tunne kerrallaan ja sen jälkeen esimerkiksi maalata tai muovata tunteesta herääviä ajatuksia. Toisaalta taas vain yhden tunteen käsittely nähtiin huononakin asiana, varsinkin jos tunne herättää paljon muistoja. Työskentely on tärkeää lopettaa aina hyvään ja positiiviseen aiheeseen.

Sadun voi myös lukea ihan pelkkänä satuna sen kummemmin keskustelematta lapsen kanssa, paitsi jos tämä itse alkaa tuoda asioita esille. Ville-gorilla oli yhden työparin mielestä hyvä hahmo, sillä se ei ole liian ”kaunis eläin”, ja tämä saattaa auttaa joitain lapsia samaistumaan Villeen. Tarinan uskottiin auttavan lapsia tuomaan omia kokemuksia esille. Aikuisen tehtäväksi jääkin sanoittaa tunteita ja johdattaa keskustelua, jolloin lapsi voi löytää ratkaisuja omiin ongelmiinsa.

Kirjan lopussa oleva kappale ”Ohjeita tunnetarinan käyttöön”, sai myös kehuja. Kysymykset ja vihjeet auttoivat sadun lukemisessa. Tärkeänä pidettiin sitä, että työntekijä lukee sadun ennalta ja tutustuu siihen ja kirjan takana oleviin kysymyksiin. Tarinan kuvat saivat myös kehuja, niiden nähtiin tukevan hyvin tarinaa. Yhden työparin mielestä satu tuntui hieman tekemällä tehdyiltä, ja siitä jäi jokin puuttumaan.

7.6.4 Aina ei ole oikein toimia tunteiden mukaan

Ärsyttää-lomakkeen ulkoasu nähtiin selkeänä ja lapsiin vetoavana ja kysymykset olivat hyviä. Lomake korostaa sitä, että lapsen kanssa on joka kerta käytävä huonot tunteet ja siitä aiheutuvat tapahtumat läpi. Lapsi ei voi yksin käsitellä tapahtunutta ja tarvitsee aikuisen tuekseen, nimeämään tunteita ja miettimään vaihtoehtoja tunteiden käsittelemiselle. Jokaiseen tunteeseen on lupa, mutta tunnetta on opeteltava kanavoimaan oikein, eikä esimerkiksi rikkomalla tavaroita. Välineen nähtiin sopivan vain osalle Toivonniemen lapsista.

Lomakkeen täyttäminen nähtiin kuitenkin hankalana, ja sen ajankohta mietitytti. Heti kiukustuminen jälkeen lapsi tuskin on valmis täyttämään lomaketta. Tunne menee usein nopeasti ohi, ja lapsen voi olla vaikea palata siihen seuraavana päivänä. Kaikki totesivat lomakkeen olevan kokeilemisen arvoinen, mutta vaatii jotakin muutakin tunnetyöskentelyä tuekseen, kuten tunnepyörää. Joku työpari heitti ilmoille lomakkeen täyttämisen ennaltaehkäisevänä työnä, kun lapsesta huomaa, että suuttuminen on lähellä. Lapselle on hyvä opettaa, että hän saa tuntea myös huonoja tunteita, kuten vihaa ja kiukkua esimerkiksi vanhempiaan kohtaan, eikä se ole väärin. Aikuisen on tärkeä yrittää löytää yhdessä lapsen kanssa vaihtoehtoisia keinoja purkaa kiukkua.

7.6.5 Lapsen on tärkeä oppia tietämään, miltä hänestä tuntuu erilaisissa tilanteissa

Tunnepyörä koettiin hyvin monipuoliseksi työvälineeksi, jonka käytöstä keksi monenlaisia variaatioita. Tunnepyörään oli helppo lisätä liikettä, sekä erilaisia välineitä, kuten hernepusseja, joita voi heitellä eri sektoreihin, tai musiikkia, jonka tahtiin tunnepyörän ympärillä voi kävellä. Tunnepyörä nähtiin mielenkiintoisena kirkkaiden värien kanssa, jotka varmasti vetävät lapsiakin puoleensa. Se menee pieneen tilaan ja

on näppärä kuljettaa mukana. Tunnetyöskentely todettiin erittäin tärkeäksi osaksi lapsien elämää, sillä usealla lapsella ei ole keinoja tai sanoja puhua tunteistaan. Tunteet purkautuvat väärillä tavoilla, kun lapsi ei ole oppinut keinoja käsitellä niitä. Välineen todettiin sopivan jokaiselle lapsella.

Tunnepöytä on helppo yhdistää muitakin toiminnallisia työvälineitä, kuten sadun lukemista, maalaamista, vahvuuskortteja ja niin edelleen. Lapsi voi myös ottaa itselleen tärkeän esineen mukaan työskentelyyn, joka voi asettua aina tunteen ja värin kohdalle, josta puhutaan. Tunnepöydän avulla voi vertailla tunteita menneisyydessä ja nykyhetkessä ja keskustella asioista jotka ovat muuttuneet lapsen sijoituksen aikana. Eri tunteet voivat näyttäytyä hyvin eri väreinä eri lapsille, mutta työntekijä ei voi tulkita värien merkityksiä oikeastaan lainkaan. Asiasta voi kuitenkin käydä keskustelua ja lapsi saa perustella valintansa.

Yksi työpari sai hauskan idean, että tunteita voi myös esittää, ja myös työntekijä voi heittäytyä mukaan näyttelemiseen. Huumori ja hassuttelu voivat hyvin kuulua mukaan työvälineiden käyttöön. Yhdessä tekeminen on lapsesta mukavaa.

7.6.6 Nuket auttavat näkemään tilanteen selkeämpänä

Tejping-nukkesarja oli uusi työväline kaikille. Se koettiin hyväksi, sillä nuket konkretisoivat tilannetta, jota käsitellään. Nukkesarjan avulla voidaan käsitellä uudella tavalla tuttuja työvälineitä, kuten verkostokarttaa, sukupuuta ja elämänpolkua, jotka ovat käytettyjä työvälineitä Toivonniemessä. Nuket ovat innostavia ja monipuolisia, kuitenkin yksinkertaisia, jotta tutut perheenjäsenet ja muut ihmiset löytyvät niiden joukosta helposti. Kasvottomat eri väriset tunnenuket nähtiin myös hyvinä, ne voivat esimerkiksi kuvata lapsen näkymättömyyttä perheessä.

Vaikeita perhetilanteita voidaan selkiyttää myös työntekijöiden tai muiden tahojen kanssa erilaisten nukkejen avulla. Perheensisäiset liittoumat ja perheen rakenne saattavat olla monimutkaisia, ja joskus pelkkä puhe ei riitä kuvailemaan niitä selkeästi. Nuket saattavat myös konkretisoida lapsen kertomusta työntekijälle ja myös lapselle

itselle. Yhden työparin mielestä työväline ei sovi kaikille, mutta muiden mielestä voi hyödyntää jokaisen lapsen ja aikuistenkin kanssa.

Tejping-leikki vaatii työntekijältä heittäytymistä mukaan leikkiin, eikä se kaikille yhtä helppoa. Samoin isommilla lapsilla saattaa olla vaikeuksia aloittaa leikkiminen, ja ottaa työskentely tosissaan. Nuket voivat myös olla vain keskustelun tukena; joskus pelkää se, että on jokin esine kädessä, johon voi keksittyä, saattaa helpottaa vaikeista asioista puhumista. Ajatuksia herätti myös, että jos lapsen pyydetään leikkimään esimerkiksi tilannetta kotona, onko lapsi lojaali vanhemmilleen ja kertooko hän rehellisesti kaikista asioista. Hahmojen valinta saattaa aiheuttaa vaikeuksia, samoin teippaaminen, jos lapsen täytyy tavoitella aina täydellisyyttä.

7.7 Lopetus nallekorteilla

Kehittämispäivän lopuksi pyysin jokaista valitsemaan uudestaan nallekorttien joukosta tätä hetkeä kuvaavan nallen. Kortit olivat levitetty jälleen lattialle. Nallekorttien valinnasta kävi ilmi, että monen olo oli jäänyt mielteliäksi (Liite 2). Kaksi työntekijää olisivat valinneet saman kortin, jossa nallen käsi on leuan alla ja näyttää mielteliäältä. Kaikki saivat kertoa kortistaan ja fiiliksistä kehittämispäivän jälkeen. Moni mietti sitä, miten työvälineiden käyttö saadaan istumaan Toivonniemen arkeen. Kaikki saavat koittaa välinettä kerran tämän kehittämistyön merkeissä, mutta miten välineiden käyttö varmistetaan tulevaisuudessa. Jokaisen on oltava valmiudessa, jos arjessa tulee hyvä hetki työvälineen käytölle. Ohjaajan on kyettävä virittäytymään hetkessä sopivalle aaltopituudelle lapsen kanssa, jos sellainen hetki koittaa. Aina ei kuitenkaan ole mahdollista ottaa yhtä lasta ja lähteä toiseen tilaan työskentelemään. Puhuttu siitä kuinka välineiden käyttö ei aina tuotakaan mitään suurta ja ihmeellistä, eikä se haittaa. Jo lapsen kanssa vietetty kahdenkeskeinen aika on tärkeää.

Sovimme, että yksi työntekijöistä, jonka vahva ala on vanhemmuustyö, toteuttaa kehittämistyön seuraavan vaiheen yhdessä lapsen ja vanhemman kanssa. Ensimmäinen työvälineen kokeilu sovittiin jo kehittämispäivän lopussa heti seuraavalle viikolle.

8 TYÖSKENTELY TYÖVÄLINEIDEN KANSSA

Kehittämistyön neljäs vaihe, työvälineen kokeilu, on mahdollista suorittaa yksin omaohjattavan lapsen kanssa, lapsen ja tämän vanhemman kanssa, perheenä tai lapsiryhmässä. Kannustin työntekijöitä miettimään, voisiko työvälinekokeilun suorittaa esimerkiksi sisaruksille, jolloin he saisivat vertaistukea toisiltaan. Vertaistuellalla tarkoitetaan kahden tai useamman samankaltaisessa elämäntilanteessa elävän lapsen välistä yhteyttä, jolloin lapsi ei koe olevansa erilainen, vaan saa jakaa kokemuksiaan ja tunteitaan, ja tuntee kuuluvansa johonkin (Lasten- ja nuorten koti Toivonniemen esittelykansio 2011).

En kerro työvälinekokeiluiden yhteydessä lapsen ikää enkä sukupuolta, sillä en tunne sen olevan tarpeellista. Keskityin havainnoimaan työntekijän tekemää työtä työvälineellä samalla kun kirjasin ylös lapsen tuottamaa puhetta. Tärkeät asiat, jotka nousivat työskentelyssä esille lapsen näkökulmasta, kirjoitin ylös lapsen raporttiin, joita jokainen työntekijä lukee aloittaessaan työpäivän.

8.1 Toiminnallisen työvälineen valinta

Jokainen työntekijä sai itse valita toiminnallisista työvälineistä sen, joka tuntui parhaalta vaihtoehdolta itselle ja työskentelyyn valitsemalleen lapselle. Sovimme jokaisen kanssa päivämäärän vuoden 2011 loppuun tai 2012 alkupuolelle, jolloin työntekijä pääsi kokeilemaan työvälineen käyttöä yhdessä lapsen kanssa. Työntekijällä oli mahdollisuus ottaa Pesäpuu ry:n kirjoittama ohje työvälineen käytöstä etukäteen itselleen, ja tutustua siihen.

Ennen työskentelyä kerrattiin työvälineen käyttöä lyhkäisesti ja työntekijä miettii työskentelylle tavoitteen. Minun roolini jokaisessa työskentelyssä, oli vain seurata sivusta ja kirjata lapsen tuottamaa puhetta ylös, sekä tehdä havainnot työntekijän työskentelystä. Lopuksi vaihdoimme jokaisen työntekijän kanssa muutaman sanan menneestä työvälinekokeilusta.

Lapset aistivat, jos työntekijän käyttämä väline ei tunnu sopivan itselle. Välineeseen on hyvä tutustua ennalta, jotta työskentely tuntuu luontevalta. Työntekijältä vaaditaan myös heittäytymistä vuorovaikutukseen, joka on toisille helpompaa ja luonnollisempaa. Aina välineen käyttäminen ei takaa avointa vuorovaikutusta. Joskus pelkkä puhuminen tuntuu luontevalta, eikä välineitä kannata väkisin tuoda mukaan työskentelyyn. (Välivaara 2004, 50-54.)

Lapsille kerrottiin ennen työvälineen kokeilua, että Toivonniemeen on hankittu erilaisia uusia työvälineitä, joiden tarkoituksena on tuoda uusia kivoja keinoja työskennellä lasten kanssa. Kerrottu myös, että jokainen työntekijä kokeilee jonkun lapsen kanssa yhtä työvälinettä, ja että tämä liittyy minun koulutehtävään, sillä kaikki lapset tietävät minun yhä opiskelevan. Lapset olivat hyvin kiinnostuneita ja innostuneita työskentelystä, ja osaa jopa harmitti, kun heidän jälkeensä tuli toisen lapsen vuoro.

Kappaleiden otsikot ovat suoraan lasten suusta nousseita asioita, jotka jäivät työskentelyn jälkeen päällimmäisenä mieleen.

8.2 “Voidaanko leikkiä seuraavaks sun perhettä?” Tejping-leikki.

Ensimmäinen työvälineellä työskentely sovittiin jo kehittämispäivän päätteeksi lokakuulle 2011. Työntekijä oli varma työvälineen valinnasta, mikä tuntui hyvältä itsestä sekä sopi omaohjattavalle lapselle.

Varattu työntekijän kanssa aikaa ennen työskentelyä ja muisteltu yhdessä Tejping-leikkiä työvälineenä kehittämispäivästä. Työntekijä oli miettinyt jo etukäteen paperille työskentelyn tavoitteita ja eri tapoja käyttää tejping-nukkeja. Työntekijä päätti työskentelyn tavoitteen, joka koski lapsen kotilomia. Työntekijä päätti aloittaa ja päättää työskentelyn nallekorteilla. Hän valitsi vain osa korteista, koska pakka tuntui kyseiselle lapselle liian paksulta.

Toteutettu työskentely perhehuoneessa, jonne lapsilla ei ole muuten lupaa mennä. Huoneessa ei ole ylimääräisiä häiriötekijöitä, vain sänky, kirjahylly, kirjoituspöytä, lamppu ja työtuoli. Lapsi sai ensin rauhassa tutustua nukkeihin ja asetteli ne sydä-

menmuotoiseen rinkiin seisomaan pöydälle. Lapsi kyseli huonekaluja nukeille. Työntekijä pyysi leikin aluksi valitsemaan nallekortti, miltä lapsesta tuntuu ennen leikkimistä. Kortti löytyi helposti. Nalle oli innostunut ja näytti peukkua. Lapsi kertoi, että on hauskaa pelata.

Työntekijä aloitti leikin näyttämällä, miten huoneet teipataan ja valitsi itsensä nukeista. Lapsi tajusi heti idean ja alkoi teipata omaa huonettaan ja valitsi perheenjäseniään nukeista. Työntekijä ohjasi leikin kulkua ja kyseli kysymyksiä. Lasta nauratti aluksi aikuisen osallistuminen leikkiin, mutta unohti sen nopeasti ja keskittyi leikkimään. Työntekijä heittäytyi hyvin mukaan leikkiin ja työskentely vaikutti luontevalta.

Leikin lopuksi työntekijä kehuu lasta hyväksi leikkijäksi. Lapsi ei olisi millään maltanut lopettaa leikkiä. Hän kysyi voisivatko he seuraavalla kerralla teipata työntekijän kodin ja leikkiä tämän perhettä. Lopuksi molemmat valitsivat vielä nallekortin kuvaamaan tunnetta leikin jälkeen. Molempien nallekortit olivat iloisia ja leikistä jäi kaikille hyvä tunnelma.

8.3 “Miks te oikeen erositte?” Väittämäkortit.

Jo kehittämispäivässä sovittiin, että yksi Toivonniemen työntekijöistä, joka tekee paljon Toivonniemen lasten vanhempien kanssa yhteistyötä, koittaa jotakin työvälineistä vanhemmuustyössä. Hän päätyi mietinnän jälkeen väittämäkorttien käyttöön yhdessä lapsen ja tämän vanhemman kanssa. Työskentely suoritettiin tammikuussa 2012. Ennen työskentelyä istuimme työntekijän kanssa alas miettimään yhdessä työskentelyn tavoitteen ja etenemisen. Työntekijä päätti toteuttaa työskentelyn perhetehtävänä.

Perhetehtävässä perheelle annetaan jokin tehtävä, joka suoritetaan yhdessä. Perhetehtävä voi tuntua asiakkaista luontevammalta kuin esimerkiksi haastattelutilanne, koska työntekijä ei osallistu tekemiseen, vaan seuraa perheen vuorovaikutusta sivusta. Perhetehtävässä voidaan keskittyä menneisiin, nykyisiin tai tuleviin tapahtumiin. Työntekijän on helppo tarkastella esimerkiksi perheenjäsenten tapaa puhua toisistaan tai kuinka eri perheenjäsenet kokevat perheen elämän. (Bentovim & Miller 2010, 87-93.)

Vanhemmastyön aluksi työntekijä kertoi kehittämistyöstäni Toivonniemessä lapselle ja vanhemmalle, sekä kertoi väittämäkorteista. Työntekijä kannusti ottamaan esimerkkejä menneisyydestä, kun he keskustelevat korttien väittämistä. Työntekijä oli valinnut jo etukäteen kasan kortteja, joiden väittämät katsoi sopivan juuri kyseiselle vanhemmalle ja lapselle.

Ennen työskentelyä vanhemmalle ja lapselle korostettiin, ettei väittämäkorttien käytössä ole oikeita ja vääriä vastauksia. Tarkoituksena on vain herättää keskustelua erilaisista aiheista heidän välillään. Heille kerrottiin myös, että työntekijä ei osallistu lainkaan tehtävään, ja että aikaa on puoli tuntia. Perhetehtävä sujui hyvin ja herätti keskustelua ja kysymyksiä vanhemman ja lapsen välillä. Lapsi kysyi esimerkiksi vanhemmaltaan, miksi he erosivat lapsen toisen vanhemman kanssa useita vuosia sitten. Välillä keskustelu oli vakavaa ja välillä herätti hyviä muistoja, joille oli mukava nauraa yhdessä.

Työskentely oli vanhemmasta ja lapsesta mukavaa ja kumpikin tuntui olevan valmis jatkamaan perhetehtävää tulevaisuudessakin. Väittämäkortit olivat hyvä apuväline, sillä ne selkeästi ohjasivat keskustelua. Vaikeista asioista puhuttaessa, oli helppo näprätä korttia ja välttää katsekontaktia, jos se tuntui liian vaikealta. Jos kortin aihe tuntui vaikealta, oli se lupa jättää lukematta. Yhtään korttia ei kuitenkaan jäänyt väliin, toisista väittämistä puhuttiin enemmän ja toisista vähemmän. Työntekijä vältti puuttumasta lainkaan työskentelyyn, mutta joutui muutaman kerran puuttumaan puheeseen, joka oli lähdössä väärille raiteille. Lopuksi työntekijä antoi positiivista palautetta molemmille hyvästä työskentelystä. Alustavasti puhuttiin jo jatkosta, jolloin vanhempi ja lapsi voisivat Toivonniemen tiloissa jatkaa väittämäkorttien läpikäyntiä ihan kahdestaan. Puolessa tunnissa ehti käydä monta asiaa läpi, mutta selvästi paljon asioita on vielä sanomatta.

8.4 “Jos kenkäteline osaisi puhua, se vois kertoa vaikka mitä...” Tejping-leikki.

Kolmas työvälinetyöskentely tapahtui tejping nukeilla. Työntekijä ehti sopia lapsen kanssa työskentelystä jo ennen kun saimme sovittua päivämäärän työvälineen kokei-

lemiselle, kun arjessa sattui tapahtuma, joka nosti vanhoja traumoja esiin lapsen menneisyydestä. Työskentelyn ajankohta oli hyvä ja tavoite tuli selväksi tapahtuman myötä.

Työskentely poikkesi hieman muista, sillä työskentelyssä keskityttiin muistelemaan vanhoja asioita, erityisesti traumaattisia kokemuksia, jotka saattavat nostaa voimakkaita tunteita pintaan. Työntekijällä on pitkä kokemus lapsityöstä, joten työskentely oli turvallista. Työväline oli kuitenkin uusi työntekijälle. Puhuttu lyhyesti ennen työskentelyä tejpung-leikistä ja työskentelyn tavoitteesta ennen työvälinekokeilua helmikuussa 2012.

Työntekijä pyysi lasta teippaamaan kodin. Lapsi alkoi teipata ja esitteli samalla missä mikäkin huone sijaitsee. Mittasuhteet aiheuttivat päänvaivaa, vaikka useasti muistutettu, ettei sillä niin väliä. Lapsi valitsi hahmoja, jotka liittyivät menneisyyteen ja hetkeen, jonka tapahtuma arjessa oli tuonut mieleen. Lapsi sai rauhassa kertoa tapahtuneista asioista työntekijän kysellessä tarkentavia kysymyksiä. Välillä teippaaminen ja nuket unohtuivat kokonaan kun lapsi keskittyi kertomaan kokemuksistaan. Teipattu koti ja hahmot olivat vain kertomisen tukena, eivätkä niinkään ohjanneet työskentelyä.

Työskentely päättyi hyvään muistoon ja työntekijä kehui lasta rohkeudesta. Työskentely oli suoraa ja kaunistelematonta, asioista puhuttiin niiden oikeilla nimillä, vaikka aihe olikin vaikea. Työntekijän työkokemus työvälineiden käytöstä näkyi rohkeudessa ottaa vaikeitakin asioita puheeksi.

8.5 “Ole hiljaa, mä haluan kuulla miten tää loppuu!” Ville Vilkastuksen tunneseikkailu

Neljäs työskentely toteutettiin lukemalla Ville Vilkastus satukirjaa kahdelle Toivonniemen sisarukselle helmikuussa 2012. Työskentelylle varattiin rauhallinen hetki, jolloin muita ei ollut paikalla. Työntekijä oli ottanut kirjan mukaan kotiin ja tutustunut siihen etukäteen. Työskentelyn tavoitteeksi tuli tunteiden nimeäminen ja omista tunteista ja kokemuksista puhuminen.

Lapset eivät aluksi olleet kovin innostuneita sadusta, mutta alkuvaikeuksien jälkeen päästy istumaan alas ja aloittamaan lukeminen. Lapset jaksoivat keskittyä satuun ja arvailivat kilpaa tunteita, joista Ville kirjassaan kertoi. Tunteiden nimeämisestä tuntuu tulevan jopa pieni kilpailu, kun molemmat halusivat arvata oikean tunteen ennen toista. Kappaleiden välillä oli aina hyvä kysellä lasten kokemista tunteista. Vaikka kirja oli pitkä, se saatiin luettua loppuun asti. Toisella lapsella alkoi olla lopuksi vaikeuksia jaksaa istua paikallaan, jolloin toinen lapsista puuttuikin puheeseen ja käski sisarustaan olemaan hiljaa, jotta hän kuulee miten satu päättyy.

Toivonniemessä lapset pyytävät lähes joka ilta iltasatua. Yhteinen hetki on hyvä tilaisuus puhua menneestä päivästä ja antaa lapselle hetki aikaa ihan kahden kesken. Joskus iltasadun tapahtumat herättävät keskustelua menneestä ja omista tapahtumista. Lapselle tulee korostaa, että omista tunteista puhuminen on hyvä asia ja lapsella on lupa siihen (Välivaara 2003).

8.6 “Yksin tuntuu turvattomalta.” Tunnepyörä

Viides työskentely tapahtui tunnepyörän avulla maaliskuussa 2012. Työntekijä mietti työskentelylle tavoitteen ja valitsi vain osan sanoista käsiteltäväksi lapsen kanssa. Työntekijä halusi yhdistää työskentelyyn toiminnallisuutta ja pyysi nuorta valitsemaan mieluisaa musiikkia, jonka tahtiin tunnepyörää voi kiertää. Työskentely aloitettiin sijoittamalla sanat eri värien alle. Musiikin soidessa lapsi kiersi tunnepyörää ja musiikin pysähtyessä otti sanan sen värin kohdalta mihin sattui pysähtymään. Lapsi ja työntekijä istuivat aina alas puhumaan sanasta. Lapsella oli myös itselle tärkeä esine mukana, jota kanto työskentelyn alusta loppuun sylissään.

Käsiteltävänä oli erilaisia tunteita, positiivisia ja negatiivisiakin. Sanat herättivät paljon keskustelua siitä, mihin sana liittyy, missä se tuntuu ja miten se näkyy ulos päin. Keskustelu oli välillä vakavaa ja toiset sanat synnyttivät tarinoita hyvistä hetkistä menneisyydessä. Lasta pyydettiin vertailemaan tunteiden merkityksiä menneisyydessä, kun lapsi asui vielä kotona ja nykyisyydessä, kun lapsi asuu Toivonniemessä.

Työskentely päätettiin kuuntelemalla yksi lapsen lempikappaleista, joka herätti positiivisia tunteita ja hyväntuulista keskustelua musiikista.

8.7 “Sitä ei välttämättä kukaan tiedä, kun mä oon vihainen.” Tunnepyörä

Seitsemäs ja viimeinen työvälinekokeilu toteutui myös tunnepyörällä maaliskuussa 2012. Työskentelyn tavoitteeksi tuli tunteiden nimeäminen ja niistä puhuminen. Lapsi sai ottaa lempilelunsa mukaan, ja lelu näytti aina värin, jolta tunne tuntui lapsen sisällä. Samalla työntekijä kyseli tunteesta lisää, kuten missä tunne tuntuu, miten se näkyy ulospäin ja miten työntekijät voisivat auttaa lasta, kun tuntee esimerkiksi surua. Lapsi puhui välillä lelun kautta, ja työntekijä kyseli myös lapsen asioista lelun kautta, ja lapsi vastaili melkein pä reippaammin kysymyksiin jotka olivat suunnattu ”lelulle”, mitä hänelle itselleen suunnattuihin kysymyksiin. Myös ohjaaja kertoi välillä omista kokemuksistaan, ja kannusti näin lasta puhumaan rohkeasti omista ajatuksistaan.

Lapsi kyseli kesken työskentelyn minulta, mitä kirjoitan ylös. Kerroin tekeväni vain joitakin muistiinpanoja, miten tunnepyörä toimii heidän työskennellessään sillä, ja tämä vastaus riitti lapselle. Lapsi olisi halunnut hakea lopuksi lisää leluja mukaan leikkimään tunnepyörällä, mutta työntekijä sopi lapsen kanssa, että ensi kerralla mukaan voivat tulla myös lapsen muutkin lempilelut. Työskentelyn lopuksi työntekijä kehui lasta ja he juttelivat leikistä, jota voivat ensi kerralla leikkiä.

Lapsesta saattaa olla helpompaa puhua itsensä sijasta jonkin roolihahmon, kuten sadun päähenkilön, tai lelunsa kautta. Vaikka työntekijä tietäisi lapsen puhuvan itsestään puhuessaan roolihahmosta, voi myös työntekijä jatkaa puhumista samalla tavalla. Jos lapsi itse muuttaa puheen minä-muotoon, voi siirtyä keskustelemaan selvästi lapsen tunteista. (Välivaara 2003.)

8.8 Yhteenvedo työvälinekokeilusta

Jokainen työskentely oli onnistunut kokemus niin lapselle kuin aikuiselle. Työntekijät saivat kokemusta valitsemansa työvälineen käytöstä. Vaikka jokainen työskentely

ei tuonut uutta informaatiota lapsen tilanteesta, sai jokainen lapsi uudenlaista huomiota ohjaajaltaan. Muutama lapsista on pyytännyt ohjaajaansa uudelleen leikkimään työvälineillä, joka on ollut todella positiivinen palaute minulle ja työntekijöille.

Yhdessä tekeminen ja kahdenkeskinen aika on tärkeää, joka saattaa joskus arjen kiireessä jäädä vähälle. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen persoona, mutta arjessa hiljaisemmat ja rauhallisemmat lapset saattavat joskus jäädä taka-alalle. Siksi lapsen kertomukselle on löydettävä aika ja paikka. Toivon työskentelyn jääneen jokaiselle, niin aikuiselle kuin lapsellekin, mieleen hyvänä kokemuksena, jolloin aikuinen on aidosti kiinnostunut lapsen asioista.

9 TULOKSET

9.1 Loppukysely

Loppukysely (Liite 5) toteutui huhtikuussa 2012, kun kaikki työntekijät saivat työvälinekokeilun hoidettua. Arjessa sattuu ja tapahtuu, ja muutama sovittu työvälinekokeilu jouduttiin siirtämään syksystä 2011 kevääseen 2012. Työntekijät antoivat palautetta kehittämistyöstä myös jokapäiväisessä työssämme Toivonniemessä, ja osaa harmitti työvälinekokeilun siirtyminen niin pitkälle, sillä heistä tuntui, että asiat olivat päässeet jo osittain unohtumaan.

Loppukyselyn tavoitteena oli saada kuulla työntekijöiden tuntemuksia kehittämistyön jälkeen. Alkukyselyssä jo kysyin työvälineiden kiinnostavuudesta ja halusin esittää saman kysymyksen uudelleen. Lisäksi minua kiinnosti mitä työvälineitä työntekijät ovat kiinnostuneita jatkossa käyttämään. Halusin myös palautetta kehittämispäivästä ja sen toteutuksesta, sillä olemme alustavasti sopineet Toivonniemen toimitusjohtajan kanssa, joka ei työskentele Toivonniemessä eikä osallistunut kehittämispäivään, että järjestän kehittämistyön myös hänen omistamassaan toisessa lastenkodissa Hämeenlinnassa, Lasten- ja nuortenkoti Noisniemessä.

Loppukysely toteutettiin myös kyselylomakkeella, jossa oli avoimia, sekä suljettuja kysymyksiä. Avoimina kysymyksinä halusin tietää mitä mieltä työntekijät olivat kehittämispäivästä, mitä he oppivat ja oivalsivat ja mitä jäivät kaipaamaan, miten työvälinekokeilu lapsen kanssa työntekijän mielestä onnistui, mitä työvälineitä työntekijä olisi jatkossa kiinnostunut kokeilemaan, sekä muuta palautetta ja huomioitavaa koko kehittämistyöstäni Toivonniemessä. Suljetuissa kysymyksissä kysyin jälleen kuinka paljon työntekijä tietää ja kuinka kiinnostunut hän on sosiaalialalla käytettävistä työvälineistä. Vastausvaihtoehdoiksi muodostuivat jälleen 1 en yhtään, 2 jonkin verran, 3 en osaa sanoa, 4 paljon ja 5 erittäin paljon. Vastajia oli viisi, koska yksi työntekijöistä jäi äitiyslomalle kehittämistyön ollessa vielä kesken.

Työntekijät antoivat positiivista palautetta kehittämispäivästä loppukyselyssä. Kehittämispäivän todettiin olleen antoisa, innostava ja selkeä kokonaisuus, joka mahdollisti työyhteisön yhdessä tekemisen. Työvälineistä tuli riittävästi tietoa. Yksi mainitsi huomanneensa sen, että työvälineiden kanssa voi työskennellä soveltaen, eikä vain ohjeita tuijottamalla. Toinen taas mainitsi sen että, huomasi työvälineiden yhdistämisen olevan mahdollista. Työvälineiden mainittiin sopivan niin lapsille, kuin aikuisillekin. Kehittämispäivä toi osalle innostuksen lähteä kokeilemaan työvälineitä, vaikka osa olikin jo ennalta tuttuja. Innostus työvälineitä kohtaan siis syntyi, vaikka kehittämispäivä ei tuonutkaan kaikille uutta tietoa. Kehittämispäivän olisi toivottu olevan pidempikin, jotta työvälineisiin olisi voinut syventyä vielä enemmän. Kehittämispäivän tunnelma oli innostunutta ja työntekijät innostuneita. Lopputuloksena oli, että kehittämispäivä vastasi tarkoitustaan.

Loppukyselystä kävi ilmi, että työvälinekokeilu herätti monenlaisia ajatuksia. Osan mielestä se onnistui odotusten mukaisesti, ja herätti halua jatkaa työskentelyä lasten kanssa. Positiivisena nähtiin se, kun lapsi keskittyi tekemiseen ja tuotti puhetta. Liikkeen yhdistäminen nähtiin hyvänä asiana, joka saattoi auttaa lasta tuottamaan puhetta. Kahdessa lomakkeessa mainittiin lapselle tärkeän lelun helpottaneen lapsen lähtemistä mukaan työskentelyyn. Työvälinekokeilu toi ainakin yhdelle työntekijälle lisää ideoita jatkotyöskentelyyn. Hankaluutena nähtiin se, että lapsi oli vaikea saada todella mukaan työskentelyyn ja puhuminen oli vain vastailua muutamalla sanalla, erityisesti kun työvälinekokeilu toteutettiin tilanteessa, jossa mukana kaksi lasta, tai lapsi ja vanhempi.

Jokainen työntekijä vastasi loppukyselyssä haluavansa kokeilla jatkossa tejpingsarjaa sekä tunnepyörää. Yksi työntekijöistä mainitsi kaikki kehittämispäivässä mukana olleet työvälineet ja yhdessä lomakkeessa oli mainittu ärsyttää-lomake. Työvälineiden yhdistely mainittiin uutena keinona työvälineiden käyttämisessä yhdessä kyselylomakkeessa.

Kehittämistyö kokonaisuudessaan sai kiitosta. Sen nähtiin olleen monipuolinen ja ajatuksia herättävä kattava paketti. Valitsemani työvälineet saivat kehuja, vaikka osa työntekijöistä mietti sitä, mistä löytää aika arjen keskellä ottaa työvälineet käyttöön. Kehittämispäivän todettiin olleen mukavaa yhdessäoloa, joka mahdollisti sen, että työyhteisö pääsi heti vaihtamaan kokemuksiaan. Kehittämistyön eri vaiheiden nähtiin olleen selkeitä ja ymmärrettäviä, joihin jokainen pystyi ottamaan osaa.

Kysyin loppukyselyssä uudelleen suljetuin kysymyksin kuinka paljon työntekijät tietävät toiminnallisista työvälineistä ja kuinka kiinnostuneita he ovat niistä. Kolme työntekijöistä vastasi olevansa kiinnostuneita sosiaalialalla käytettävistä toiminnallisista työvälineistä paljon, yksi erittäin paljon ja yksi jonkun verran. Kolme vastasi tietävänsä paljon ja kaksi jonkin verran toiminnallisista työvälineistä kehittämistyön lopussa.

Joidenkin työntekijöiden kiinnostus toiminnallisia työvälineitä kohtaan laski kehittämistyön aikana. He olivat perustelleet loppukyselyssä asiaa sillä, etteivät ole aivan varmoja löytyykö aikaa työvälineiden käyttämiselle arjesta. Kehittämistyön nähtiin kuitenkin tuoneen lisää tietoa toiminnallisista työvälineistä loppukyselyn kysymysten perusteella.

Minun mielestäni kehittämistyö onnistui ja tavoitteet tuli saavutettua. Työntekijät olivat alusta loppuun asti innolla mukana ja osallistuivat ennakkoluulottomasti kehittämispäivään. Tunsin saavani kannustusta jokaiselta työyhteisön jäseneltä. Työvälineiden käyttäminen vaatii työntekijältä heittäytymistä lapsen tasolle ja mukaan leikkiin, mikä ei ole aina helppoa. Jokainen kuitenkin lähti kokeilemaan työskentelyä valitsemansa työvälineen kanssa.

Työvälinekokeilut sujuivat mielestäni hyvin, vaikka kaikki lapset eivät ehkä olleet täysillä mukana työskentelyssä. On otettava huomioon, että lapset ovat erilaisia ja heilläkin on hyviä ja huonoja päiviä, eikä työskentely aina saavuta suuria ”tuloksia”. Jokainen lapsi kuitenkin lähti luottavaisena mukaan työskentelyyn ja kokemus jäi luultavimmin mieluisana heidän mieleensä. Sielun linnun runon laatikot syvimmille salaisuuksille eivät ehkä auenneet, mutta varmasti sielun lintu raotti muita laatikoita.

”Haluatko tietää mistä Sielun lintu on tehty?

Se on ihan simppeleitä: se on tehty laatikoista.

Niitä laatikoita ei voi avata ”tuosta vaan”,

koska jokaiseen on oma avaimensa.”

Toiminnalliset työvälineet eivät ehkä sovi jokaiselle työntekijälle, mutta olen varma että tulen itse hyödyntämään niitä vielä monesti työssäni sosionomina (AMK). Tehdessäni opinnäytetyötä sain myös itselleni paljon tietoa toiminnallisista työvälineistä, joita tulen varmasti hyödyntämään jatkossa. Uskon työvälineiden olevan avaimia, joilla saatetaan saada auki laatikoita, jos oikea avain vain sattuu löytymään.

Jokaiselle lapselle jaettiin kiitokseksi osallistumisesta kehittämistyöhön Pesäpuu ry:n kortti, jossa lukee: ”Olen hyvä, niin ainutlaatuinen. Olen kiva, parasta ansaitseen” .

LÄHTEET

Barkman, J. 2010a. Toiminnalliset menetelmät osa 13 Ärsyttää – raivoava nuori etsii tunteitaan. *Välinevihko – opas lapsilähtöiseen lastensuojeluun*, 34-36.

Barkman, J. 2010b. Toiminnallisuuden 8 varovaista askelta. *Välinevihko – opas lapsilähtöiseen lastensuojeluun*, 4.

Bentovim, A & Miller, L. 2010. *Perhearviointiopas - Perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä*. Helsinki: Multiprint Oy.

Bäck-Kiianmaa, R. 2004. *Esipuhe*. Teoksessa *Välivaara, C. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun*. Jyväskylä: Kopijyvä.

Eklund, K. & Janhunen, T. 2005. *Leikin ja toiminnan lapset. Teoksessa Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Psykodraaman ohjaajat kertovat. Pieksämäki: RT-Print Oy*.

Holmberg, T. 2003. *Ville Vilkastuksen tunneseikkailu*. Lievestuore: ER-paino.

Huusko, R. 2010. Toiminnalliset menetelmät osa 8 Väittämäkortit. *Välinevihko – opas lapsilähtöiseen lastensuojeluun*, 24.

Keränen, E. 2001. *Luovuus ja toiminnallisuus sosiaalialan työssä. Teoksessa Sosiaalialan työn uudet ulottuvuudet*. Helsinki: Tammi, 105-129.

Kopakkala, A. 2011. *Porukka, jengi, tiimi Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Lastensuojelulaki. 2007. 13.4.2007/417.

Lasten- ja nuorten koti Toivonniemen *www-sivut*. Viitattu 24.1.2011. <http://www.toivonniemi.fi/>

Mattila, K-P. 2011. *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. Juva: Bookwell Oy.

Oranen, M. & Keränen, E. 2006. *Lasten auttaminen. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta – Auttamisen käytäntöjä*. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino, 63-83.

Pesäpuu Ry:n *www-sivut*. Viitattu 20.1.2012. <http://www.pesapuu.fi/>

Saastamoinen, K. 2010. *Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Toivonniemen *esittelykansio*. 2011.

Välivaara, C. 2003. *Ohjeita tunnetarinan käyttöön*. Teoksessa Holmberg, T. *Ville Vilkastuksen tunneseikkailu*. Jyväskylä: ER-paino Lievestuore.

Välivaara, C. 2004. *Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun*. Jyväskylä: Kopijyvä.

Välivaara, C. 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa Menetyksistä mahdollisuuksiin Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy, 77-98.

Välivaara, C. 2010a. Tejping – silta leikin ja todellisuuden välillä. Välinevihko – opas lapsilähtöiseen lastensuojeluun, 19-20.

Välivaara, C. 2010b. Toiminnalliset menetelmät osa 1 Tunnepyörä. Välinevihko – opas lapsilähtöiseen lastensuojeluun, 9.

Välivaara, C. 2010c. Toiminnalliset menetelmät osa 12 Lasten vahvuuskortit kohottavat itsetuntoa. Välinevihko – opas lapsilähtöiseen lastensuojeluun, 32-33.

KYSELYLOMAKE

Alkukysely

TOIMINNALLISTEN TYÖVÄLINEIDEN KÄYTTÖ LASTEN- JA NUORTENKOTI TOIVONNIEMESSÄ

Vastaathan avoimiin kysymyksiin niille varattuun tilaan, tarvittaessa voit jatkaa paperin kääntöpuolelle.

1. Mikä on viimeisin koulutuksesi?

2. Mitkä toiminnalliset työvälineet ovat Sinulle entuudestaan tuttuja?

3. Mitä toiminnallisia työvälineitä olet käyttänyt työskennellessäsi Lasten- ja nuortenkoti Toivonniemessä?

4. Minkälaisista toiminnallisista työvälineistä olisit kiinnostunut kuulemaan lisää?

5. Ympyröi oikea vastaus:

Tiedän sosiaalialalla käytettävistä toiminnallisista työvälineistä:

- 1 en yhtään
- 2 jonkin verran
- 3 en osaa sanoa
- 4 paljon
- 5 erittäin paljon

Olen kiinnostunut sosiaalialalla käytettävistä toiminnallisista työvälineistä:

- 1 en yhtään
- 2 jonkin verran
- 3 en osaa sanoa
- 4 paljon
- 5 erittäin paljon

Kiitos vastauksestasi!

Valokuvia kehittämispäivästä

Kuva 1 - Nallekorttien valinta

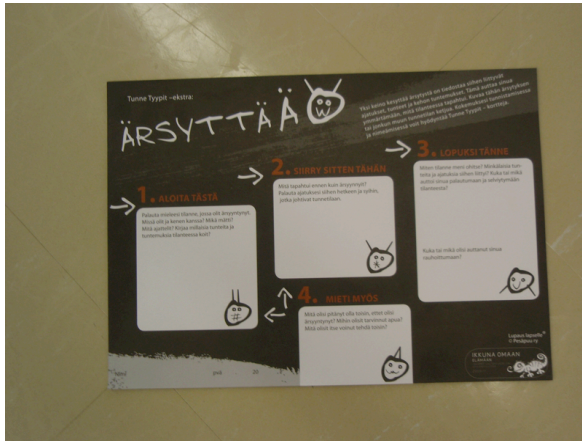
Kuva 2 – Nallekortit kehittämispäivän aluksi

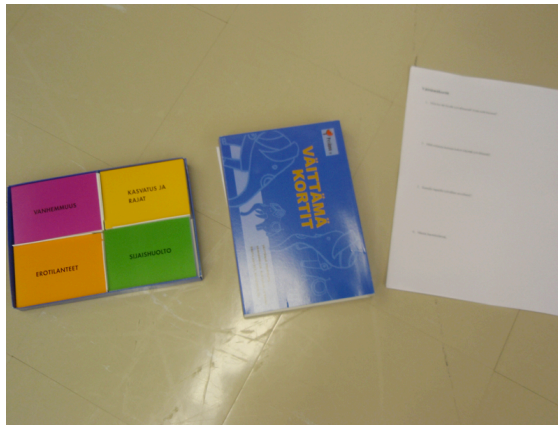
Kuva 3 – Ville Vilkastuksen tunneseikkailu

Kuva 4 – Tunnepyörä

Kuva 5 - Ärsyttää-lomake

Kuva 6 – Väittämäkortit

Kuva 7 - Tejping-nuket

Kuva 8 - Kehittämispäivästä - Lasten vahvuuskortit

Kuva 9 - Nallekortit kehittämispäivän loppuksi

Toiminnallinen työväline: _____

1. Mitä hyvää löydät työvälineestä? Entä mitä huonoa?

2. Mitä erilaisia keinoja keksit käyttää työvälinettä?

3. Kenelle lapselle/lapsille työväline soveltuisi?

4. Muuta huomioitavaa.

Toiminnallisten työvälineiden käyttö lasten- ja nuorten koti Toivonniemessä

Kehittämispäivä 28.9.2011 klo 9-14

Pesäpuu ry

Kehittämispäivän toiminnalliset työvälineet on hankittu lastensuojelujärjestö Pesäpuu ry:ltä, jonka toiminnan tavoitteena on kehittää lastensuojelutyötä yhä lapsilähtoisemmäksi. Pesäpuu keskittyy erityisesti juuri sijoitettujen lasten kanssa tehtävään työhön. Yksi suurimmista tavoitteista on kuulla lapsen ääni entistä selvemmin.

Toiminnallisilla välineillä lapset saavat mahdollisuuden ilmaista itseään heille luontaisella tavalla, joka ei aina ole puhe. Välineiden käyttö on yhdessä tekemistä, joka tukee lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta. Asioiden näkyväksi tuleminen on tärkeää, sillä se auttaa lapsia tulemaan tietoisiksi omista ajatuksistaan, tunteistaan, motiiveistaan, tavoistaan ja teoistaan. Mitä enemmän lapsen ajatuksia kuullaan ja työstetään, sitä vähemmän niitä tulkitaan. (Pesäpuu ry:n www-sivut)

Lapsilähtöisyys työskentelyssä

Lapsilähtöisen työskentelyn lähtökohtana on aina lapsi. Työskentelyssä on huomioitava yksilölliset ominaisuudet sekä kehitystaso, jotka ohjaavat työvälineiden valintaa. Tärkeää on myös huomata, että lasta ei saa pakottaa yhteistyöhön, hän voi valita olla osallistumatta.

Lapsen ilmaisussa suurempi rooli voi olla ilmeillä, eleillä, leikeillä ja toiminnalla, puheen rooli on usein pienempi. Tiukat ennakkosuunnitelmat täytyy unohtaa ja heittäytyä mukaan, nähdä ja aistia asioita. Kohtaamisen on ol-

tava tasavertainen, ja aikuiselta vaaditaan taitoa virittäytyä lapsen aaltopituudelle. Työvälineiden käyttäminen vaatii luottamuksen, jotta asioista puhumiselle on turvallista tilaa.

Lapselle tulee aina kertoa syy, miksi hänen kanssaan työskennellään. Työskentelyssä saattaa tulla ilmi surullisiakin asioita, ja työntekijän on huolehdittava, että lapsella on voimavaroja puhua niistä. Työskentely on aina tärkeä päättää myönteisiin asioihin, jotka voimaannuttavat lasta. Kielteisten tapahtumien lisäksi lapsen elämässä on aina hyviäkin hetkiä, jotka tukevat häntä ja auttavat löytämään voimavaroja itsestä. Lapsilähtöisen työskentelyn tulee ulottua myös tälle osa-alueelle lapsen elämää.

Työvälineiden käytön on oltava suunniteltua, mutta on tärkeää olla joustava. Työskentelyllä on kuitenkin tavoite, johon pyritään. Lapsi saa tulla kuulluksi omana itsenään, eikä hänen kertomaansa rajata suunnitelmassa pysymiseksi. Työntekijä toimii lapsen kertomisen mahdollistajana. Myönteinen, hyväksyvä, spontaani ja utelias suhtautuminen, sekä onnistumisen tunteen välittäminen on tärkeää lapselle.

Työntekijän omat tunteet ovat aina myös mukana työskentelyssä, ne voivat vaikuttaa tapaan, jolla lapsen kohtaa. Pahimmassa tapauksessa aikuinen voi huomaamattaan ohjata lapsen vastauksia siihen suuntaan, mitä haluaa tai mitä ei halua kuulla. On oltava tietoinen omista tunteista. Lapsen kertoma tarina tulee kirjata ylös sellaisenaan, ilman tulkintaa. Ne voivat auttaa saamaan tietoa lapsen ajatuksista, kiinnostuksen kohteista sekä huolista. (Välivaara, C. 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa Menetyksistä mahdollisuuksiin Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi.)

KYSELYLOMAKE

Loppukysely

TOIMINNALLISTEN TYÖVÄLINEIDEN KÄYTTÖ LASTEN- JA NUORTENKOTI TOIVONNIEMESSÄ

Vastaathan avoimiin kysymyksiin niille varattuun tilaan, tarvittaessa voit jatkaa paperin kääntöpuolelle.

1. Mitä mieltä olit kehittämispäivästä? Mitä opit ja oivalsit, mitä jäit kaipaamaan?

2. Miten työvälinekokeilu lapsen kanssa mielestäsi onnistui?

3. Mitä toiminnallisia työvälineitä olisit jatkossa kiinnostunut kokeilemaan?

4. Mitä palautetta ja muuta huomioitavaa haluat sanoa kehittämistyöstä kokonaisuudessaan (alkukysely, kehittämispäivä, työvälinekokeilu, loppukysely)?

5. Ympyröi oikea vastaus:

Tiedän sosiaalialalla käytettävistä toiminnallisista työvälineistä:

- 1 en yhtään
- 2 jonkin verran
- 3 en osaa sanoa
- 4 paljon
- 5 erittäin paljon

Olen kiinnostunut sosiaalialalla käytettävistä toiminnallisista työvälineistä:

- 1 en yhtään
- 2 jonkin verran
- 3 en osaa sanoa
- 4 paljon
- 5 erittäin paljon

Kiitos vastauksestasi ja osallistumisesta kehittämistyöhön!